

79

1904/1905

БРАЖЖЧ

Повремени листи

ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Ј. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, П. ТУЦАКОВИЋ И К. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

Д. С. ПЕТКОВИЋ
АДВОКАТ

ГОД. X.

ЈАНУАР

БРОЈ 1.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП.

1904.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

САДРЖАЈ

	Страна
1. Наследно право од <i>Андре Борђевића</i>	1
2. Заступништво (с пуномоћством) у грађанском праву написао <i>Горко Павловић</i> аудитор-мајор	16
3. О урачуљивости без обзира на слободну вољу написао <i>Др. М. Миљковић</i>	31
4. Злочинство као социјално-патолошка појава од <i>Д-ра Франца Фон Лисиа</i>	44
5. Оцене и признази: Нови пројекат закона за заштиту робних му-стара у Бугарској од <i>Dr. Charles Gelbert-a</i>	59
6. Белешке: — Судске вести — Спор због мираза — Пештанска адвокатска комора — Појам права о лову	62

На засебном табаку Одлуке Касационог Суда

79

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 114340

НАСЛЕДНО ПРАВО

по нашем грађанском законнику

НАПИСАО

— АНДРА ЂОРЂЕВИЋ —

— Наставник —

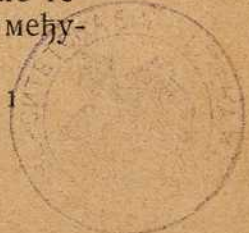
(5)

§ V. Заједнички тестаменти.

120. — По правилу *један* тестаменат садржи последњу вољу само *једнога* лица. Али може и то бити, да *два* или *више* лица изјаве заједнички своје последње воље у *једном акту*, у једном писмену, и то је онда т. зв. *заједнички шестаменати* (*testamentum simultaneum*). У таквом случају има *више шестамената*, од којих сваки од њих садржи расположејај са засебним имањем посебног тестатора.

Ако су тестатори у заједничком тестаменту поставили *један другог узајмице* за наследнике, онда је то *узајамни* или *међусобни шестаменати* (*testamentum reciprocum sive mutuum*); а ако су, пак, наредили: да тестаменат сваког од њих остане у важности само тада, ако и тестаменат другог остане у важности, онда се такав узајамни тестаменат назива још и *кореспективан* (*testamentum correspectivum*).

121. — У Јустинијановој збирци Римскога Права заједнички се тестаменти и не помињу, ма да је пре ње већ постојала она новела Валентијанова (*Nov. Valent. III. tit. 20. § 3. и 4.*), која је признавала заједнички *testamentum principi oblatum*. Доцније их је, кроз цео Средњи Век, пракса признавала, нарочито узајамне тестаменте; но најчешће су те тестаменте правили међусобом *суирузи*, муж и жена.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Модерни грађански законици су их скоро сви за-
 бранили. Тако: Аустријски законик, § 583, вели: „*Ре-*
довно један и исти саставак важи само за једнога.
Изузешак односно мужа и жене садржи се у глави
 о брачним уговорима.“ Француски, чл. 968; „Два или
 више лица не могу у једном истом акту правити један
 тестаменат било у корист трећег било на основу уза-
 јамног и међусобног располагања;“ овај законик не
 допушта ни супрузима да праве заједнички тестаменат.
 Исто тако наређују и ови законици: Италијански, чл.
 761., Португалски, чл. 1.753., Шпански, чл. 669. и др.
 Немачки законик, чл. 2.265., допушта само супрузима
 да могу правити заједнички тестаменат. А Саксонски
 законик допушта уопште свима да могу правити за-
 једничке последње воље (§§ 2.196—2.202.).

122. — И наш Грађански Законик није, у начелу,
 усвојио заједнички тестаменат, јер, постављајући од-
 редбу тестаamenta (§ 424) „којим *ко* на случај смрти
 располагај чини о свему имању или само о једној
 чести имања свога“, додаје у § 425: „*Дакле, ако се*
два лица једно другом ма на случај смрти обавезују,
 оно (т. ј. акт) спада у уговор и по пропису за уговоре
 (дакле не по пропису за тестаменат) суди се.“ Али, по
 угледу на Аустријски, и наш законик допушта, у глави
 о брачним уговорима, супрузима да могу правити
 заједнички тестаменат. О томе говори:

§ 779: „Ако би у једном тестаменту муж жену
 своју, а жена мужа узајмице, или другог кога за
 наследнике поставили, па после реч натраг узели, онда
 таква наредба престаје и раскида се. Но ако једно
 наредбу своју порече, а друго при речи остане, онда
 од овога стране наредба стоји, а само се поречена
 квари.“¹

Из овог наређења излази:

а) да је за важност заједничког тестаamenta мужа
 и жене потребно да су им изјављене последње воље
 изложене у једном истом саставу (исправи) и да су

¹ Аустријски зак. § 1.248: „Супрузима је допуштено да у једном
 и истом тестаменту узајмице себе или друга лица поставе за наслед-
 нике. И овакав се тестаменат може порећи, али из опорекe једне стране
 не може се извести и опорекa друге стране.“

обе спојене у самом тексту тога састава. Ако су, пак, оне одвојено, једна за другом, исписане, онда су два одвојена тестаментa, па се и важност свакога од њих има засебно да цени по прописима о форми тестаментa;

б) да је за важност овога тестаментa, а зато што се сматра само као *један*, довољно само *једаниш* испунити прописане формалности (н. пр. треба призвати само *три* а не шест сведока и т. п.);

в) да овај тестамент може бити; а и не бити, *узајаман* (гесиргосит), тј. да супрузи могу узајмице један другог или и ког *шрећег*, било *узгредно* поред супруга, било само њега *самог* поставита себи за наследника;

г) да је и овај тестамент, па и кад је *узајаман*, такође *опозивљив* (ревокабилан); иначе то не би био тестамент већ уговор: и

д) да се из опозивања тестаментa од стране једнога супруга не може извести да га и други супруг од своје стране опозива. А овим хоће да се каже и то: да у сумњи узајаман тестамент супруга није *корекспективан*; али ипак, то ништа не смета, да га супрузи *изречно* као такав направе (§ 13.)

123. — *Приватан* заједнички тестамент супруга може бити сачињен *само* као *писмен*, а не и као усмен, а то зато, што *усмене* изјаве последњих воља оба супруга, и ако су оне обе једна за другом и пред истим сведоцима учињене, није могућно стопити у *једну* изјаву.

А *јаван* заједнички тестамент може бити и *усмен*, јер тад *судски протокол*, у који се уписују изјаве оба супруга, садржи *јединство* акта.

124. — Важност заједничког тестаментa супруга неопходно је условљена *правним постојањем брака* између њих.

125. — И *заручници* могу правити заједнички тестамент, но овај ће тек тада важити, *ако се брак* између њих доиста закључи.

§ VI. Неважност тестаментa.

126. — Неважност је тестаментa двојака: *испична* (првобитна) и *пошоња*.

127. — **I Испочетна неважност тестаментa.** — Још одмах с почетка тестаменат не важи, кад му, у време прављења, *недостаје* какав бишан захтев за важност његову. То је т. зв. *нейрописни* или *неуредни шестаменаши* (testamentum non iure factum, imperfectum, iuiustum).

128. — Недостатак битног захтева за важност тестаментa назива се *основ неважности шестаменша*. А тај основ може бити: *неспособности шесташорова* у време прављења тестаментa (н.пр. био је душевно немоћан, млађи од 15 год.), или *оскудица прописне форме* (нпр. нема потребног броја способних сведока; сведок није прочитао алогографски тестаменат итд.), или, *манљивости изјаве воље* тестаторове (нпр. тестатору је изнуђена или преваром измамљена изјава воље итп.)

129. — *Неважности* тестаментa не распостире се више но *колико сам дотични основ нишшења* тестаментa *досеже*; нпр. ако је тестатору принудом изнуђен или преваром измамљен само какав легат, онда само тај легат не важи. А нарочито, пак, *неважности* *наименовања наследника* због неспособности овога *не повлачи за собом и неважности осталих наређења* у тестаменту. Јер правило је: да су *сва наређења* у тестаменту *независна једна од других*; осем ако се тумачењем тестаментa (§§ 449. и 450.) не утврди: да је тестатор другојаче желео.

130. — Тестаменат, који не важи одмах с почетка, не задобива своју важност тиме, што је доцније отпао дотични основ неважности његове.¹

131. — *Накнадно пошврђење* неважнога тестаментa од стране тестатора важи само тада, ако је оно учињено у *форми шестаменша*. Оно је, дакле, у самој ствари, само *поновно* прављење тестаментa.²

132. — Ако су, пак, *сви они*, којих се ствар *шиче*, са наредбом завештатеља *задовољни*, онда тестаменат *остаје у важности*, баш и да није по прописним правилима сачињен, или да би баш и преко власти своје завештатељ замашио, вели § 483. Овим наређењем хоће да се каже само то: да *признавање* важности

¹ Види моје дело Систем Приватног права, књ. I. Општи Део, бр. 637, 2^о

² Ibid. бр. 641. 1^о.

апсолутно ништавог тестаментa од стране наследника, који би имали право да траже *поништај* истога, не даје правну егзистенцију том тестаменту него само *фактичку*. Тим се признавањем фактичке важности та интересована лица *одричу* само свога права да подигну *шужбу за поништај тестаментa* (Nullitäts-querel), али не и одрицање на право наслеђа, ако би им исто наслеђе, ма због чега, доцније било опоручено.

Признавање, пак, *релативно* ништавог тестаментa од стране интересованих (т. ј. за тражење поништаја тога тестаментa овлашћених) лица даје *правну снагу* том тестаменту.

133. — II. **Потоња неважност тестаментa.** — Пуноважан тестамент може услед прилика, које доцније, пошто је већ направљен, наступе, бити *обеснажен*. Обеснажење тестаментa може наступити или *независно од воље шешторa*, дакле услед неких других прилика, или *услед воље самога шешторa* (опозивање, ревокација тестаментa.)

134. — I) **Обеснажење тестаментa независно од воље тестаторове** — Правило је: да пуноважан тестамент *не губи* своју важност услед тога, *што је доцније*, пошто је већ прописно сачињен, *ошпао који захтев за важности његову*. Дакле, тестамент, уредно направљен, важи и даље и ако је тестатор доцније постао неспособан да прави тестамент па као такав и умро. Ово правило, које су сви модерни законици *изречно* усвојили, није, истина, изречно исказано у нашем Грађ. Законику, али оно и у нас несумњиво важи (arg. из законодавног решења од 9. маја 1849. год ВН. 393., које је оштампано испод §-а 476. и у коме се вели: да сродници јеромонаха, који је у опште неспособан да тестаментом располаже на случај смрти са својим имањем, могу наследити од њега оно, о чему је он, *пре стицања* у манастир, тестаментом наредно).¹

По нашем законику *потоња* неважност или *обеснажење* тестаментa, а независно од воље тестаторове, наступа само код *привилегованог* тестаментa услед

¹ Тако н. пр. Аустријски, § 575: „Законито изјављена последња воља не може постати неснажна ради тога, што су препреке касније наступиле. — Види напред бр. 31.

прошека тромесечног рока, а пре смрти тестаторове §. 447. (види напред бр. 57.)

135. — 2) **Опозивање (ревокација) тестамена.** — Тестаменат је такав правни посао, који треба да произведе своје дејство *тек по смрти* тестаторовој; с тога „Завештаатељ, докле је жив, може своју вољу на случај смрти мењати“ (§ 448.). Измена последње воље од стране самога тестатора назива се: *опозивање (ревокација) тестамена*.

136. — Могућност опозивања тестамена тестатор не може себи одузети:

а) ни својом *једностраном* изјавом, па ни онда, ако је такву изјаву учинио и у самом тестаменту или у кодицилу рекав: да свака потоња наредба његова на случај смрти уопште, или, она која није у извесној форми учињена или није обележена извесним опредељеним знаком, никако не важи. Такав додаток к наређењу последње воље назива се: *дерогаторна клауза*. И ова, дакле, клауза не смета тестатору да измени своју ранију последњу вољу; но они законици, који је предвиђају нпр. Аустријски, § 716., додају: „но да би потоње наређење последње воље важило, потребно је да тестатор у њему *изречно* опозове тај додаток; иначе, ако то потоње наређење последње воље није учињено у предвиђеној форми или није обележено оним опредељеним знаком, раније наређење последње воље остаје и даље у снази.“ Но за наш законик, који ову клаузу никако и не предвиђа, важи мишљење, које данас преовлађује, да таква клауза не треба уопште ни да важи, јер је искуством потврђено да она више штете не користи доноси; — па

б) ни *уговором*. Уговор, дакле, којим се ко обавезује, да што на случај своје смрти нареди или не нареди, или, да неко своје наређење на случај смрти опозове или не опозове, такав је уговор апсолутно ништав.¹ — Но *уговором о наслеђу* сваки уговорник ограничава себи слободу да може *једнострано* опозивати своја наређења последње воље, која су у том уговору углављена; суштина је тога уговора, дакле,

¹ Ово изречно исказује Немачки Законик у § 2032.

одрицање (напуштање) опозивања наименовања наследника и осталих наређења.

А да, пак, и код заједничког тестаментa сваки тестатор може опозивати своја наређења у истоме, рекли смо већ напред (бр 121.).

137. — Тестатор може опозвати свој тестаменат било цео било само одчести.

Опозивање може бити *изречно* или *прећушно*

138. — *Изречно* је опозивање тестаментa, кад тестатор своју вољу да опозива тестаменат *искаже у ма којој форми*, у којој се може тестаменат уопште правити (§ 429.), и тога ради не мора употребити баш ону исту форму, у којој је био изјавио ту своју последњу вољу, коју сад опозива.

139. — А *прећушно* опозивање тестаментa бива таквом *конклюдентном* радњом тестаторовом, из које се несумњиво даје извести његова *намера* за опозивање ранијег тестаментa. А таква је радња:

140. — а) кад сâм тестатор иди ко други с његовим пристанком *уништи* (спали, поцепа) писмени тестаменат, (§ 448. друга тачка); или, кад на њему изврши такве *промене* из којих се даје извести намера тестаторова да свој тестаменат опозива нпр. кад цео текст превуче, прецрта, или свој потпис (односно крст) пребрише; а ако је прецртао само нека наређења, па и наименовање наследника, остала наређења остају и даље у важности, јер се прецртана сматрају као да нису ни написана. Ако, пак, има *више оригиналних примерака* (дуликата) каквог писменог тестаментa, па тестатор све *сем једнога* уништи, онда је *сумња* да је хтео опозвати свој тестаменат, па с тога овај остаје и даље у снази.

Случајна повреда или *губишак* писменог тестаментa не уништава исти, само ако се, по прописима судског поступка, тај *случај* (односно *недосташак намере* тестаторове за опозивање) докаже, а тако исто, ако се докаже равногласном сведоџбом *три* заклета сведока и *садржина* тога тестаментa (§ 438. при крају). И

141. — б) *прављење новог и пуноважног тестаментa*. Онај ранији постаје тестаментом *ruptum*. „Доцнији тестаменат обара првашњи“ (§ 448), но под усло-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

вом: да је тај доцнији тестаменат *иуноважан*; јер тестаменат, који не важи, правно и не постоји. Првашњи тестаменат престаје, дакле, услед тога, важити у свој својој садржини, па и онда, ако је у доцнијем тестаменту наименовани наследник позван само на *извесну квошу* наслеђа; јер тада све остало наслеђе припада законим наследницима (§ 452), осем ако тастатор није противно желео т.ј. да остало наслеђе добије онај наследник, који је у првашњем тестаменту наименован. Првашњи тестаменат неће задобити понова своју важност (конвалидирати) баш да би овај доцнији био и обеснажен.

142. — *Изузетно* може, поред доцнијега, да важи и првашњи тестаменат, а то бива само онда „ако се завештатељ у последњем позива на првашњи, у ком случају онолико и онај *први* опстаје, у колико с другим у *прошивречности* не стоји“ (§ 448).

143. — Који је, пак, од два тестаamenta *ранији*, а који *доцнији*, решава се према конкретним приликама и доказима. А ако се, у даноме случају, ово питање не може решити, онда, по аналогiji § 448. (при крају), *важиће* оба у колико један поред другог *без прошивречности* могу опстати.

§ VII. Недејство тестаamenta.

144. — Тестаменат, који *не важи*, не производи због тога никакво дејство. Али и тестаменат, који *важи*, може, према приликама, да не произведе никакво дејство. А то бива кад у тестаменту наименовани наследник *не може* да буде наследник (нпр. што је неспособан или недостојан; што је умро пре завештатеља или пре испуњења услова, под којим је био наименован; што се услов није испунио) или што *неће* да буде наследник, те одбије понуђено му наслеђе. У том случају је *testamentum destitutum s. desertum* И тада се позивају *закони* наследници да наслеђе приме, но они су дужни, ако га приме, да испуне све *испоруке* (легате), које су у тестаменту назначене. А ако, пак, ни они не усхтедну примити наслеђе, онда оно, као *имање без наследника*, припада држави (државној благајни или „правитељственој каси“, § 530.).

§ VIII. Отварање, обзнана и извршење тестаментa. —
Извршиоци тестаментa.

145. — I. Отварање и обзнана тестаментa. — Отварање и обзнану тестаментa врши, по правилу, *судија за неспорна дела* у оном првостепеном суду, који је био надлежан за умрлога, док је жив био (§ 38. грађ. пост. у вези с чл. 20.), а сходно прописима чл. 40—48. правила о поступању у неспорним делима.

146. — То бива тек *по смрти* тестваторовој. Чим о смрти тестваторовој добије уредан извештај (чл 23—26.) тај судија отвара запечаћен писмени тестамент, који се налази у суду на чувању, или, који му је уз извештај (чл. 28.) спроведен, или, који му ко год приватно донесе. Он то чини у присуству онога, који му је реверс о предаји тестаментa суду на чување поднео, или онога, који му је тестамент приватно донео, и у присуству оних сродника умрлога, који се пред судом десе; иначе, у присуству *два сведока*, два призвата грађанина, и обзнањује га пред њима (чл. 40—41). Ако, пак, има *више шестаменаца* једног истог тестватора, без обзира на то, да ли сви они важе, онда ће се сви они обзнанити, као и кодицили и друга писмена, која садрже ма какву наредбу последње воље тестваторове.

О отварању и обзнани тестаментa (кодицила итп.) судија је дужан сачинити *закључак* (протокол) онако, како прописује чл. 42. правила о поступању у несп. делима; и пошто се исти прочита пред лицима, пред којима је све то извршено, и ови га потпишу, одоствовериће га судија с писаром, који га је писао.

147. — Ако, пак, иема писменог тестаментa умрлога (*de cuius-a*), али је судији достављено, да је завештатељ своју последњу вољу *усмено* изјавио, и ако о томе постоји прописно сачињено и од свију тестаментних сведока својеручно потписано *писмено* (§ 436. ал. 2.). онда ће судија то писмено обзнанити и даље поступити као и са писменим тестаментом.

А ако тог писмена о садржају усменог тестаментa нема, онда ће судија по службеној дужности, све тестаментне сведоке позвати и сваког од тих *појединце*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

саслушати о томе, како је *шестатор* своју последњу вољу исказао, затим о *околностима*, од којих важнот исте зависи, као и о томе, *кад* је и *где* тестватор своју последњу вољу изјавио. И *записник* о том саслушању тих сведока судија ће *обзнаниши*. (чл. 44.) Ако би које лице захтевало, да се ти сведоци на свој исказ зауну, судија ће сведоке заклетити (§ 438. и чл. 45.). И о обзнани овог протокола саставића се такође *записник* по чл. 42.

148. — *Оригинал* отвореног тестаментa (кодицила и др.) чуваће судија; али, ако му га је ко приватно поднео, овај може тражити да му се исти натраг поврати, а судији дати *одостоверен препис*.

Интересована лица власна су тражити од судије да им изда потврђен препис од оригинала, односно од одостовереног преписа тестаментa.

149. — II. *Извршење тестаментa*. — *Извршиоци тестаментa*. — Извршење тестаментa, по правилу, спада у дужност *наследнику*, који то чини под надзором судије за неспорна дела, ако је заоставштина умрлога била пред њим на расправи (в. чл. 116. до 129. прав. о несп. делима).

150. — Али и наш законик допушта тестватору да може одредити *једног* или *више извршилаца* тестаментa (в. §. 491. грађ. зак. и чл. 124. прав. о несп. дел.), али то чини тек узгредно и не садржи о њима никаква ближа опредељења, те оставља нерешена многа питања о њима. Тако:

151. — 1) *О начину постављања* извршилаца тестаментa. — Завештатељ их може наименовати *само у шестаменту*¹ или у другом ком акту, но у оној *форми*, у којој се *изјављује последња воља*; дакле, просто *својеручно* писмено умрлога (3. алинеја чл. 16. зак. о старат.) није зато довољно. За случај, пак, да се наименовано лице не хтедне или не узмогне примити извршења тестаментa, завештатељ може му унапред

¹ Тако наређују и ови законици: Француски, чл. 1035., Италијански чл. 903., Португалски, чл. 1885, Шпански, чл. 893., Циришки чл. 1038, Немачки §. 2197. — А Аустријски допушта да се и уговором о пуномоћству може постати извршилац тестаментa. (Unger, Erbrecht, §. 37.)

одредити заменика (супститута) или њега овластити да га он избере.

152. — 2) *Мора ли се наименовано лице примиши шога налога?* — Не мора; судија га не може, дакле, нагнати да се те дужности прими, јер извршење тестаментa није старатељство. А ако се је, пак, примио те дужности, може се исте, као год и пуномоћник, одрећи, само то не сме учинити, без оправданог узрока, у *невреме* и на *штету* интересованих лица (аналогија из §. 623.). — *Награду* за свој труд не може тражити, ако му је сâм завештатељ није одредио.

153. — 3) *Ко може бити извршилац тестаментa?* — Само оно лице, које је *способно да се пуноважно обавезује*.

154. — 4.) *О правном положају извршиоца тестаментa.* — Правни положај извршиоца тестаментa је *сличан* (аналоган) правном положају *пуномоћника*, али *није истоветан*, јер, а) пуномоћство (§§. 609 и 610.) је уговор, за који је неопходно потребна *сугласност воља* властодавца и пуномоћника, а овде пристанак извршиоца тестаментa бива тек *по смрти* тeстаторовој, а само до смрти понудиоца траје понуда за закључење каквог уговора, и, б) извршилац тестаментa има извесну власт, коју му и наследници, ма да му они нису властодавци, морају поштовати. *Обим* пак, власти његове одређује се или по *изјављеној* или по *прошумаченој* вољи тeстаторовој, или, по *природи* повереног му задатка. А према томе, да ли му је поверено извршење *целог* тестаментa или само *појединих* наређења у истоме, извршилац се тестаментa, као год и пуномоћник, назива *генерални* или *специјални*.

По правилу извршилац је *чувар* и *бранилац* тестаментa. Тога ради он је овлашћен да и *путем парнице* брани важност тестаментa, нарочито од нападаја интестатских наследника; да се брине о извршењу испорука (легата) и других наредаба тeстаторових; као и да тражи *управу* заоставштине до коначне расправе питања о наслеђу (в. о овоме и чл. 57. и 214. прав. о пост. у несп. дел.), и вршећи правне послове, који спадају у појам управе, он *обавезује* не себе већ заоставштину. А обратно, он одговара за *сваку кривицу*

своју, којом би оштетио интересе наследника, и дужан је да им на захтев њихов *положи рачун* о свом раду. Они могу, шта више, тражити да га судија смени с управе, ако је неуредан или за исту неспособан. — Желети је, да се при реформи нашег грађ. законика ближе определе права и дужности извршиоца теста-мента, као што то чине новији законици страних држава.

155. — 5) *Однос више извршилаца шеста-мента*. — Ако је тестатор наименовао више извршилаца онда су они позвани да *заједнички* раде, тако, да је за сваку радњу потребна *сагласност* свију њих, осем ако он није друкчије наредио. У случају, пак, да се сви извршиоци не слажу у каквом послу, онда решава судија за неспорна дела. Радећи заједнички, изврши-оци одговарају *солидарно* за сваку штету, коју су својом кривицом учинили (§ 804.).

156. — 6) *О награди*. — Извршилац теста-мента нема права на награду за свој труд, као што га нема ни пуномоћник, осем ако му је она обећана, или, ако по свом позиву такве послове за награду ради.

157. — 7) *О престанку службе извршиоца шеста-мента*. — Служба извршиоца теста-мента престаје: 1) кад *умре*, јер она не прелази на наследника његове (§ 624.); 2) кад постане *неспособан* да се обавезује; 3) кад се исте *одрече* (§ 623.); 4) кад се од исте *смени*; 5) кад *сврши одређени му задатак*, или, ако га и не сврши, кад *прође одређени рок*, који му је тестатор или закон одредио за извршење теста-мента.

§ IX. Тумачење теста-мента.

158. — Тумачити теста-ментат (кодицил, уговор о наслеђу) значи пронаћи прави смисао *воље* тестаторове. За тумачење теста-мента, као приватне воље, важе иста правила, која важе и за тумачење закона, као *воље* законодавчеве (§ 8.). Тога ради наш Грађ. Законик садржи наређења у §§ 449. 450. и 475. као *ујуиштва* судији за тај рад.

II. ОДСЕК

УГОВОРНО НАСЛЕЂИВАЊЕ.

159. — По нашем, као год и по Аустријском, за-конику је и *уговор о наслеђу* један *основ ојоруке*

(делације) наслеђа, и то *пречи* и од тестаента и од закона (в. §. 394. „ако он - умрли — *уговором* или завештањем *није другојаче уредио*“ и чл. 92. правила о поступ. у несп. делима), но с том разликом, што Аустријски законик¹ ограничава овај основ опоруке наслеђа *само* на *супруге*, док по нашем законнику, судећи бар по §-у 425., уговор о наслеђу *могу* закључити и *друга* лица, а не само *супрузи* (в. §§. 780—783. и 788, у глави о *брачним уговорима*.)

160. — Уговори о наслеђу нису били познати Римљанима. Њих су у Немачкој, од рецепције Римскога Права, признали пракса и Обичајно Право., а потоња научна обрада Рим. Права развила је ту правну установу. Од модерних страних грађанских законика само неки (немачки, §§. 2274—2302., саксонски, §§. 2542—2563.) допуштају уопште свима, а не само супрузима да закључују уговоре о наслеђу

161. — **I Врсте уговора о наслеђу.** — Уговори о наслеђу разликују се на *афирмативне* и *негативне*.

162. — 1) **Афирмативни уговори о наслеђу** или уговори о наслеђу у *ужем* смислу су они уговори, којима завештатељ осигурава *право наслеђа* своје заоставштине својим саговорницима. А то су, пре свега:

а) *уговор о пошављању наследника*, којим се уговорном наследнику осигурава *универсална сукцесија* било целокупне заоставштине уговорног завештатеља било само неке одређене квоте исте. Они су често и *узајамни*, нарочито међу супрузима, тако, да је онај уговорник, који другога *преживи*, уговорни наследник онога, који је раније умро. Затим,

б) *уговори о легатима* или *партикуларни* уговори о наслеђу, којима се саговорницима осигурава *право на извесне легате*. — Ови су уговори сродни с *даровима* (*поклонима*) на случај смрти, али не и *истовешни*, јер се они (уговори) *не могу опозивати* (ревоцирати).

163. — 2) **Негативни уговори о наслеђу** су они

¹ §. 602. „Уговори о наслеђу, који се тичу свеколике заоставштине или одређене квоте исте у обзиру на целину, могу се пуноважно углавити само међу мужем и женом. Прописе о томе садржи глава о брачним уговорима.“

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

уговори, којима се евентуални наследник *одриче* свога *будућег права наслеђа* (Erbverzichte).

164. — II. Основна правна правила о афирмативним уговорима о наслеђу. — У теорији Општег Приватног Права, које је, у Немачкој, познато под именом *Пандеката*, важе о уговорима о *посшављању наследника* извесна правна правила, која се примењују и на уговоре о *легатима*, у колико то допушта посебна природа ових. А то су ова:

165. — 1) Уговор о постављању наследника *заснива позив на заоставшину* уговорног завештатеља ако је он умро *пре* уговорног наследника. С тога су и *правна дејства* тога уговора у суштини *аналогна* (подобна) правним дејствима *тестаменца*, а *разликују се* од ових последњих само тиме, што уговорни завештатељ *не може*, противно уговору, *опозвати* позив уговорног наследника на наслеђе. Ово важи и за наш законик, в. § 781., по коме се уговор на случај смрти *сматра као* тестаменат, само што по својој вољи *без воље* друге стране, *не може се* од њега *одустати*. По овоме, уговорни наследник мора такође *преживети* уговорног завештатеља, (као и *испуњење услова* и одређени рок), да би свој позив на наслеђе могао остварити (§ 52.). А од *воље његове*, пак, зависи хоће ли уговорно наслеђе *примићи* или *одбићи*, кад се исто отвори.

166. — 2) Уговорни завештатељ *задржава*, и покрај оваквог уговора, *право да, за живоша свог, неограничено располаже* са својим имањем. Тако и по нашем законнику в. § 781. „Но од имања, с којим је ко уговором на случај смрти *расположио*, остаје *за живоша господар*“ (т.ј. сопственик, § 211.). Шта више, он је властан и *дарове* (поклоне) чинити; али, ако су ови учињени тога ради, да се *осујели* право уговорног наследника, може се због *зле намере* (dolus-a) *дародавчеве* тражити *поништај* истих (§ 303.а у вези с § 565). — Но наређењима своје последње воље, уговорни завештатељ *не може* право уговорног наследника ни *осујести* ни *сузити*. Тако и по нашем законнику, в. § 781: „Но ако *преживела* другу страну *не би*, на случај смрти *не може* *наредбе* чинити“.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Напротив, они закони наследници, који имају право на закони део наслеђа (в. § 477.), могу и од уговорног наследника тражити да им се *окрњење* тога дела накнади (§§ 479, 565 и 783).

167. — 3) Уговор о наслеђу је *једноставан* правни посао и подлежи *правним прописима о уговорима* у опште. Тако је и по нашем законнику в. § 425. и 783. У њему *нема*, дакле, као што неки мисле, *два спојена разноврсна елемента*: један *шестаменшни*, који заснива постављање наследника, а други *уговорни*, који пречи да се може по својој вољи, једнострано, опозивати наименовање наследника.

168. — 4) Практика се услед тога, што и за ове уговоре важе прописи обичних уговора, није устручавала да и за те уговоре, не тражи никакве особене формалности, ма да је опет чудно, да се за важност обичног опозивљивог тестаментa изискују извесне форме, а да се пак оне не траже за неопозивљиве уговоре о наслеђу! — По нашем законнику, пак, ово питање није потпуно јасно решено; јер, из §. 425. излази: да и за форму ових уговора важе они исти прописи, који о њој важе односно обичних уговора; а по § 780. уговор о наслеђу, који су *судрузи* међу собом углавили, имаће силу и важност само онда, ако су га начинили онако, као што пропис за тестаменте гласи. У овој нејасности законских прописа држим, да је разложније дати превагу §-у 780. над §-ом 425. — Али, на сваки начин, *усмен*, приватни уговор о наслеђу, ако ово вреди преко 200 динара, *неће* се моћи доказивати сведоцима по §-у 242. грађ. пост.

169. — 5) За закључивање уговора о наслеђу потребна је она *иста способност* у уговорника, која се иште и за закључивање обичних уговора (§. 425. у вези с § 533.)

170. — 6) Ни уговор о наслеђу *не може се* као год ни тестамент, закључити посредством пуномоћника.

ЗАСТУПНИШТВО (С ПУНОМОЋСТВОМ) У ГРАЂАНСКОМ ПРАВУ

НАПИСАО
ГОЈКО ПАВЛОВИЋ
аудитор-мајор

Српскогак.

4., *Кад прошекне рок*, ако је пуномоћство издато на извесно време.⁴²³

5., *Испуњење пуномоћства*.⁴²⁴ Само се по себи разуме, да пуномоћство, кад пуномоћник изврши радњу, која служи као објект пуномоћства, немајући свог основа за даље постојање, мора престати да важи.

6., *Пренос пуномоћства*, ако на то пуномоћник није био овлашћен, о чему смо раније говорили, и најзад.

7., *Друге разне околности (ирилике) у којима се налази властодавац или пуномоћник*. Следеће околности изазивају уништење пуномоћства :

а., *Губитак права властодавца или пуномоћника*,⁴²⁵ или забрана да ко од њих располаже имовином услед болести,⁴²⁶

⁴²³ Daloz — „Repertoire de jurisprudence“, t. 30 Бр. 418. стр. 748 ; Виндшейдъ — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386; Баронъ — ib. § 306. стр. 146; Em. A collas — „Manuel de droit civil“, t. III. стр. 554; Гордонъ — „Предст. вѣ гражд. правѣ“, стр. 408 и Troplong — „Du Mandat“, Бр. 761. стр. 670 наводи пример: ако ја издам неком пуномоћство да води моја дела, док сам ја на осуству, то пуномоћство престаје важити, чим се ја будем вратио натраг.

⁴²⁴ Em. A collas — „Manuel de droit civil“, t. III. стр. 554; Дмитриј Азаревичъ, — ib. в. II. стр. 175; Виндшейдъ — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386 и Troplong — „Du Mandat“, Бр. 706. стр. 650 и Бр. 760. стр. 690 — „1er acto negotio finitur officium, fuitus est mandatorius officio.“

⁴²⁵ „Грађанска смрт“ по речима Troplong-а — „Du Mandat“, Бр. 706. стр. 650, Бр. 743. стр. 682 и Бр. 747. стр. 683 и Daloz — „Repertoire de jurisprudence“, t. 30. Бр. 418. стр. 748.

⁴²⁶ Laurent — „Principes de droit civil français“, t. 28. Бр. 90. стр. 95 и Troplong — „Du Mandat.“ Бр. 706. стр. 650 и Бр. 745. стр. 683.

нпр. кад се утврди, да је властодавац или пуномоћник умно болестан.⁴²⁷

б., Кад незнано куда отумара властодавац или пуномоћник.⁴²⁸

в., Кад се промени имовно стање властодавца или пуномоћника, нпр. кад један од њих или оба дођу под стечај,⁴²⁹ или буду оглашени као распикуће,⁴³⁰ и

г., Кад се не предвиде околности под којима се пуномоћство издаје. Непредвиђање околности може да смета испуњењу пуномоћства. Узмимо пример који наводи Дало. Пуномоћство садржи овлашћење да се купи извесна кућа, али међу тим је ова кућа била уништена раније, него што је пуномоћство било издато. У овом случају пуномоћник не одговара за неиспуњење пуномоћства, а у исто време, он није у праву да купи другу кућу у место оне, која је у пуномоћству споменута.⁴³¹ У таквом случају, кад је немогуће извршити радњу, која служи као објект пуномоћства, пуномоћство се само по себи уништава.⁴³²

II. Поступак при уништењу пуномоћства.

Од свих савремених законодавстава, питање ово до најмањих детаља разматра руски грађ. законик. Узрок је томе, као што смо раније спомињали, говорећи о заштити заступништва с пуномоћством, тај, што је руски грађ. законик у разделу четвртог, глави другој, у којој се говори о пуномоћству, већину законских одредаба посветио формалној страни пуномоћства.

На први поглед рекло би се, да је најпростији и најобичнији начин уништења пуномоћства, узимање пуномоћства од

⁴²⁷ т. 5. чл. 2330 руског грађ. законика и т. 4. 5 и 6. чл. 532 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

⁴²⁸ т. 5. чл. 2330. руског грађ. законика и т. 6. под I. чл. 532 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

⁴²⁹ § 625 нашег грађ. законика; чл. 407 црногор. имовин. законика; § 1024 аустр. грађ. законика и т. 5. чл. 2330 руског грађ. законика.

⁴³⁰ Laurent — „Principes de droit civil français,” т. 28. Бр. 92. стр. 101 и Бр. 96. стр. 103; Troplong — „Du Mandat”, Бр. 706. стр. 650, Бр. 744. стр. 683, Бр. 746. стр. 683 и Бр. 751. стр. 685; т. 6. под б. и в. чл. 532. пројекта редакц. комисије руског грађ. законика и § 1757 италијанског грађ. законика.

⁴³¹ Daloz — „Répertoire de jurisprudence”, т. 30. Бр. 197 стр. 692 и Troplong — „Du Mandat”, Бр. 706. стр. 650 и Бр. 759. стр. 689.

⁴³² Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ”, стр. 315 и 406.

пуномоћника. Али овај се начин не може употребити: 1., у случају, кад пуномоћник избегава да врати пуномоћство и 2., што пуномоћник може да ради и помоћу копије пуномоћства.⁴³³

По оправданој примедби Рихтера⁴³⁴ при уништењу пуномоћства треба обраћати пажњу не на садржину оних радња, које се пуномоћнику дозвољавају, већ на она лица (била то приватна лица или државне установе) с којима пуномоћник има посла. Расматрајући пуномоћство с те стране, оно може бити двојако: *специјално*, кад се пуномоћнику дозвољава да закључује правне послове са одређеним лицем или да отправља правни посао за властодавца код извесне државне установе, и *опште*, кад се пуномоћнику дозвољава да закључује правне послове са разним лицима или да отправља правне послове код разних државних установа.

Односно специјалних пуномоћстава, пуномоћник је при отказу пуномоћства дужан благовремено и једног и истог дана да извести о томе свога властодавца и суд; властодавац при уништењу пуномоћства издатог пуномоћнику дужан је о томе да извести суд писмено или усмено и акт о уништењу пуномоћства предаје се оном суду, у коме је пуномоћник морао да изврши радњу на коју је овлашћен, — ако је пак пуномоћство дато на извршење ма каквих правних радња код извесног суда, то у том случају суд доноси решење о уништењу пуномоћства и он извештава онај суд, код кога је пуномоћство издато.

При уништењу специјалних пуномоћстава путем публикации, треба разликовати пуномоћство на извршење правне радње код извесног суда и пуномоћство, којим се пуномоћнику дозвољава да закључи какав правни посао са извесним лицем. Ово друго пуномоћство може бити уништено и путем публикации, а оно прво може се уништити само тада, ако се извести суд, у коме се има да отправи дотична правна радња.⁴³⁵

Што се тиче општих пуномоћстава пуномоћник може да се одрекне обавезе, коју је пуномоћством на себе примио, али је дужан о томе да извести властодавца у повратку оригиналног пуномоћства и да извести ону државну установу,

⁴³³ Рихтеръ — „О порядкѣ уничтоженія довѣренности“ у руском журналу гражд. и трг. права за 1871 год. књ. II. стр. 220. и 221.

⁴³⁴ „Журналъ гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 221.

⁴³⁵ „Журналъ гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 222 и 223.

где је по пуномоћству имао да ради, означајући и место становања властодавца. У овом случају, као и у случају, када властодавац тражи да му пуномоћник издато пуномоћство врати, врши се публикација о уништењу пуномоћства и надлештво, коме је предато пуномоћство, а о чијем је уништењу учињена публикација, дужно је да спроведе пуномоћство у оно надлештво, које је извршило публикацију о његовом уништењу, те да оно враги пуномоћство властодавцу.

Из овога се види, да је публикација начин уништења општег пуномоћства, али тако исто опште пуномоћство може да се уништи и простим извештајем. Рихтер⁴³³ говори по овом питању следеће. Ако властодавац, знајући, да пуномоћник на основу општег пуномоћства може да се обраћа том и том суду или томе и томе надлештву или да закључи правни посао са тим и тим приватним лицем, извести о уништењу пуномоћства дотични суд, надлештво или лице, то после таквог извештаја ни суд, ни надлештво, ни приватно лице не могу никако помоћу пуномоћника да обвезу властодавца.

Односно поступка при уништењу пуномоћства по пројекту редакц. комисије руског грађ. законика налазе се одредбе у чл. 536, 537, 541 и 542. Садржина ових одредаба састоји се у овоме. Властодавац, коме је позната државна установа, код које је пуномоћник био дужан да изврши правни посао, дужан је да извести ову државну установу о уништењу пуномоћства. Али, ако је о издавању пуномоћства било извештено треће лице, или је о томе учињена публикација у новинама, то и о уништењу пуномоћства мора да се извести треће лице и да се то јавним путем обзнани.

Односно страних законодавстава о уништењу пуномоћства, ми налазимо одредбе: у § 1761 италијанског грађ. законика о томе, да се пуномоћник може одрећи од пуномоћства, извештавши и властодавца о своме отказу; у § 176 германског грађ. законика између осталог говори се, да властодавац може помоћу публикације да уништи издато пуномоћство, а таква публикација може бити учињена по правилима грађан. судског поступка, — а по § 170 истог законика, ако је и треће лице извештено о издавању пуномоћства, то пуномоћство остаје у важности према овом трећем лицу све дотле, докле год и оно не буде извештено о уништењу пуномоћства.

⁴³³ „Журнаљ гражд. и торг. права“ од 1871 год. књ. II стр. 232.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

По француском законодавству ово је питање предвиђено у art. 2004. С. С. Властодавац може у свако време и без икаква узрока да ревоцира издато пуномоћство и да би довео пуномоћника у немогућност да продужи закључење правних послова са трећим лицима, која могу и да не знају о уништењу пуномоћства, властодавац је у праву да тражи од пуномоћника натраг писмени акт, у коме се садржи овлашћење и пуномоћник је дужан да му врати оригинално пуномоћство.⁴³⁷ Али, то неће бити довољна мера, да и трећим лицима буде познато о уништењу пуномоћства. Нема сумње — вели Троплон — да и трећа лица могу сазнати о ревокацији пуномоћства, или што су о томе чули или ма каквим другим путем сазнали за то; у сваком случају, питање је ово фактичко и суд га решава у сваком конкретном случају према околностима дела.⁴³⁸ Дало држи, да је властодавац дужан, кад сам пуномоћство уништава, да извести о томе не само пуномоћника, но и да ма на који начин изврши о томе јавну публикацију.⁴³⁹

У црногор. имовин. законнику у чл. 408, 409 и 412. налазимо одредбе по овом питању само у томе, да се пуномоћство сматра као уништено од онога момента, кад је о томе властодавац известио пуномоћника или пуномоћник властодавца и у случају, кад пуномоћник има код себе писмени акт — пуномоћство, властодавац је дужан да тражи да му се тај акт врати или да се преда у суд, али о самом начину потраживања овога акта ништа се у овом законнику не спомиње.

У нашем грађ. законнику ми налазимо по овом питању одредбе у §§ 622—624, али се нигде изриком не спомиње, од кога се баш момента пуномоћство има сматрати као неважеће.

III., Последице уништења пуномоћства.

Ми већ знамо, да заступништво с пуномоћством, кад је већ постало, оно у своме даљем постојању и развићу порађа

⁴³⁷ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 766 стр. 694 дотиче се тога питања, да ли властодавац може да тражи од пуномоћника сву његову преписку, коју је он водио са пуномоћником, односно пуномоћства? Не може — вели Троплон — *ib.* Бр. 762. стр. 694, пошто се таква писма сматрају као сопственост пуномоћника.

⁴³⁸ Troplong „Du Mandat“, Бр. 770, стр. 696.

⁴³⁹ Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 431. стр. 753.

правне одношаје између властодавца и пуномоћника, властодавца и трећих лица и између пуномоћника и трећих лица. Према томе, нема сумње, да и уништење пуномоћства изазива као своју последицу правне одношаје између тих истих лица, као год и при развићу — трајању заступништва с пуномоћством.

Ми ћемо овде у кратко да расмотримо правне одношаје, који потичу из уништења пуномоћства између властодавца и пуномоћника и између пуномоћника и властодавца с једне стране и трећих лица с друге стране.

А. Правни одношаји, који потичу између властодавца и пуномоћника услед уништења заступништва с пуномоћством.

Овде ћемо расмотрити следеће случајеве:

1., При уништењу пуномоћства отказом властодавца треба разликовати два случаја: или је отказ учињен у времену *rebus integris*, другим речима, пре него што је пуномоћник почео извршење пуномоћства, или у времену, кад је пуномоћник већ отпочео извршење пуномоћства.

У првом случају, кад је властодавац одрекао пуномоћство пре него је пуномоћник почео извршење пуномоћства, пуномоћство се сматра, као да није никада ни постојало. Пуномоћник нема право на подношај тужбе — *mandati*. Властодавац се обвезује само *ex post facto*, а у помонутом случају, пуномоћник до момента, кад је властодавац опозвао пуномоћство, није извршио ништа односно извршења пуномоћства.

У другом случају, ствар стоји сасвим друкчије. Отказ властодавчев, нама сумње, чини крај пуномоћству, али отказ не нишги оно, што је већ извршено и услед тога, пуномоћнику се даје право да се користи тужбом за све оно, што је извршио. Пуномоћник, који је савесно водио дело властодавца, има право да тражи од овога накнаду учињених трошкова и за штету, коју је претрпио раније, него што је властодавац отказао пуномоћство;⁴⁴⁰ он је у праву, да тражи од властодавца ратификацију свих правних послова, које је он са трећим лицима закључио до властодавчевог отказа пуномоћства. Овога се гледишта држи и руска судска практика. Руски Сенат у своје решењу од 1873 год. Бр. 722 изражава се у томе, да се пуномоћник у случају, кад властодавац противно уговору уништи пуномоћство, не лишава права да тражи накнаду за причињену му штету.

⁴⁴⁰ Ово је изриком предвиђено у § 1020 аутр. грађ. законика.

Пуномоћник на основу друге половине чл. 525 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика у случају уништења пуномоћства има право на известан део награде, који одговара труду, који је он уложио око извршења пуномоћства, — а на основу друге половине чл. 535 истог пројекта, ако је услед уништења пуномоћства причињена штета пуномоћнику, то је властодавац дужан да накнади пуномоћнику претрпљену штету, а сем тога да да пуномоћнику и награду за труд, који је уложио око извршења пуномоћства.

У опште може се рећи, да властодавац без обзира на уништење пуномоћства, продужава да носи одговорност за оне радње, које је пуномоћник извршио до момента, кад је извештен о уништењу пуномоћства⁴⁴¹

2., Отказ пуномоћника од пуномоћства не повлачи за властодавца штетне последице, ако још није отпочето извршење пуномоћства и ако је властодавац о томе благовремено извештен, да би сам могао извршити радњу споменуту у пуномоћству или да одреди другог пуномоћника.⁴⁴² Нема сумње, да отказ пуномоћника може да повуче тешке последице за властодавца, без обзира на то, што пуномоћник још није отпочео извршење пуномоћства, само ако пуномоћник није о томе благовремено известио властодавца. Тражи се, да пуномоћник извести властодавца о отказу пуномоћства што може пре (*quam prius*).

Ако се пуномоћник постарао да извести властодавца о свом отказу од пуномоћства тако, да је властодавац имао времена да избере другог пуномоћника или сам да изврши означену у пуномоћству радњу, то у том случају властодавац нема право тужбе противу пуномоћника.⁴⁴³ У случају пак, кад пуномоћник не извести благовремено властодавца о отказу своје од пуномоћства, дужан је да накнади властодавцу претрпљену штету.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Виндшеидъ — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386; Мейеръ, — *ib.* стр. 571 и Баронъ, — *ib.* § 306 стр. 149.

⁴⁴² Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 409.

⁴⁴³ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 797. стр. 713.

⁴⁴⁴ Dalloz — „Repertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 232. стр. 703; Troplong — „Du Mandat“, Бр. 976. стр. 712. и 713; Em Acollas — „Manuel de droit civil“, т. III. стр. 555; Мейеръ, — *ib.* стр. 571; Виндшеидъ — „Объ обязат по рим. праву“ § 164. стр. 386; Дмитриј Азаревичъ, — *ib.* в. II. стр. 176; Шершеневичъ, *ib.* стр. 421; § 620 нашег грађ. законика; чл. 409. црногор. имов. законика; чл. 2333 руског грађ. зак.; чл. 538 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика; § 1021 аустр. грађ. законика; § 1761 италијан. грађ. законика и § 671 германског грађ. законика

Али, бивају и такви случајеви — *justa causae*, кад се пуномоћник налази у немогућности да извести властодавца о отказу пуномоћства.⁴⁴⁵ Римски правник Павле сматрао је као извињујући узрок и такав случај, ако се пуномоћнику по његовим сопственим делима деси озбиљна потреба, која му смета извршењу пуномоћства, нпр. обавеза каква, услед које пуномоћник мора изненада да отпутује, јер у противном случају, она му може причинити знатну штету.⁴⁴⁶ Овај је случај изрично предвиђен у § 1761 италијан. грађ. законика, у коме се говори, да пуномоћник не одговара властодавцу за претрпљену штету услед отказа од пуномоћства само у том случају, кад пуномоћник не може да продужи испуњење пуномоћства, а да себи не причини штету.⁴⁴⁷

У опште може се рећи, да пуномоћник није дужан да накнади властодавцу претрпљену штету услед свога отказа од пуномоћства, када је пуномоћник био у немогућности да испуни пуномоћство.⁴⁴⁸

3. У случају смрти властодавчеве треба чинити разлику у следећем. Ако је смрт властодавца наступила у моменту, када пуномоћник још није отпочео извршење пуномоћства, то се у том случају пуномоћство сматра, као да није ни постојало.⁴⁴⁹ Али, ако је смрт властодавчева наступила у моменту, кад се пуномоћство налазило већ у извршењу, то смрт уништава пуномоћство за у будуће, а све оно, што је пуномоћник раније извршио, сматра се као важеће.⁴⁵⁰

У случају, ако смрт властодавчева није била позната пуномоћнику, пуномоћство продужава да важи и за у будуће.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Em Acollas — „Manuel de droit“, т. III. стр. 555; Troplong „Du Mandat“, Бр. 801. стр. 716, — а на стр. 716 под Бр. 803 указује на то, да се по рим. праву и непријатељство, које је произашло између властодавца и пуномоћника, сматрало као извињујући узрок; то исто спомиње и Баронъ, *ib.* § 306. стр. 149.

⁴⁴⁶ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 804. стр. 717.

⁴⁴⁷ Em Acollas — „Manuel de droit civil“, т. III. стр. 555, изражава се у том истом смислу.

⁴⁴⁸ Laurent — „Principes de droit civil français“, т. 28. Бр. 107. стр. 116; Виндшейдъ — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 386; чл. 407 црногор. имовин. законика и § 1021. аусгр. грађ. законика, у том истом смислу питање ово решава и пројект редакц. комисије руског грађ. законика, што се да извести из чл. 538.

⁴⁴⁹ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 722. стр. 666.

⁴⁵⁰ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 723. стр. 666.

⁴⁵¹ Мейеръ, — *ib.* стр. 572; Баронъ, — *ib.* § 306 стр. 149. и чл. 543. пројекта редакц. комисије руског грађ. законика.

и правни послови, које је пуномоћник закључио, заштићавају се тужбом — *mandati contraria*.⁴⁵² Наследници властодавчеви морају се постарати да благовремено извести пуномоћника о смрти властодавчевој,⁴⁵³ јер су они дужни да накнаде пуномоћнику трошкове, које је учинио, не знајући о смрти властодавчевој.⁴⁵⁴ У чл. 504 пројекта редакц. комисије руског грађ. законика говори се, да у случају пуномоћникове смрти, његови наследници, који знају о пуномоћству, дужни су да извести о томе властодавца и да предузму нужне мере ради одбране његових интереса.

Германски грађ. законик предвиђа уништење пуномоћства услед смрти властодавчеве у § 672, по коме је пуномоћник дужан да продужи испуњење пуномоћства, ако је са одлагањем скопчана опасност, док наследници властодавчеви или законити заступник његов не предузму одговарајуће — нужне мере.⁴⁵⁵ То исто ми видимо: у § 624 нашег грађ. законика, чл. 410 црногор. имовин. законика, § 1745 италијанског грађ. законика и у §§ 1022 и 1025 аустр. грађ. законика. Што се тиче пак руског грађ. законика, ми по овом питању у њему не наилазимо на законску одредбу, према чему по руском законодавству радња пуномоћникова после смрти властодавчеве нема правног основа, она је чисто фактичка — *negotiorum gestio*.⁴⁵⁶

4., Смрт пуномоћника може допринети тешке последице властодавцу, због чега позитивна законодавства стављају наследницима пуномоћниковим извесне дужности.

Ако испуњење пуномоћства још није отпочето, наследници су дужни неизоставно да извести властодавца о смрти покојниковој, а у случају, кад је испуњење пуномоћства већ отпочето, наследници, ако буде нужно, дужни су да предузму извесне мере ради предохране,⁴⁵⁷ а ако одлагањем испуњења пуномоћства прети опасност, наследници су дужни да продуже

⁴⁵² Одредбе о томе налазимо у § 1762. италијан. грађ. законика; и у чл. 410 црногор. имовин. законика.

⁴⁵³ Троплонг — „Du Mandat“, Бр. 724. стр. 665 и 667.

⁴⁵⁴ Виндшейд — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164. стр. 387.

⁴⁵⁵ Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 398; art. 1991. С. „Em. Accollas“ — „Manu l de droit civil“, т. III. стр. 558.

⁴⁵⁶ Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 400.

⁴⁵⁷ Троплонг — „Du Mandat“, Бр. 833. стр. 735. и § 1763 италијан. грађ. законика.

испуњење пуномоћства, докле властодавац сам не предузме нужне мере.⁴⁵⁸

У случају, ако околности дела не дозвољавају да се предузму ма какве мере ради предохране, наследници умрлога пуномоћника морају да се уздрже од сваке радње по пуномоћству. Они морају оставити правне послове означене у пуномоћству у онаком стању, у каквом их је оставио пуномоћник, а само да извести властодавца, да би овај, или сам, или помоћу другог пуномоћника продужио започето дело.⁴⁵⁹

Малолетни наследници пуномоћникови ослобођавају се од сваке бригае односно извршења пуномоћства, јер онај, који није у стању да се брине о својим сопственим интересима, није у стању да се брине ни о туђим интересима. Чак и пунолетни наследници ослобођавају се, ако им није познато било да пуномоћство постоји. Питање о томе, да ли је наследницима познато, да постоји пуномоћство, или није, питање је фактичко, чије решење зависи од околности дела. Један је наследник живео удаљено од пуномоћника и ништа није знао о његовим стварима, други је пак наследник живео заједно с пуномоћником и њему су била позната сва дела пуномоћникова. Има пуномоћника, који воде јавно своју професију, а има и таквих пуномоћника, који се у нарочитом случају примају пуномоћства. Бивају и такви случајеви, да наследници знају, да је њихов наследодавац био пуномоћник али им није познато име и место становања онога, чија је дела наследодавац до смрти водио. На све ове случајеве мора бити обраћена пажња, јер они имају утицај на одговорност наследника.⁴⁶⁰

5., Пуномоћник није у праву да продужава испуњење пуномоћства, пошто се оно уништи. Од момента уништења пуномоћства, оно за у будуће нема своје важности.⁴⁶¹ Може се узети као опште правило, да се правни послови, које је пуномоћник закључио с трећим лицем после уништења, пу-

⁴⁵⁸ Виндшейд — „Объ обязат. по рим. праву“, § 164 стр. 387; чл. 411 црногор. имовин. законика и § 673. германског грађ. законика.

⁴⁵⁹ Troplong — „Du Mandat“, бр. 742 стр. 682 и Бр. 834. стр. 736; § 624 нашег грађанског законика; чл. 411 црногор. имовин. законика; § 673. германског законика и § 1763 итал. грађ. зак.

⁴⁶⁰ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 838. стр. 737.

⁴⁶¹ Troplong „Du Mandat“, Бр. 708. ст. 652. и 653.

M. M. Jovanović

номоћства, кад је о томе извештен био пуномоћник, сматрају као неважећи у односу према властодавцу.⁴⁶²

Али, може да се деси, да пуномоћник није знао о уништењу пуномоћства и да је он закључио правни посао у место и у име властодавчево пре, него што је сазнао о уништењу издатог му пуномоћства. Улпијан наводи следећи пример. „Ја сам вам издао пуномоћство да купите једну извесну кућу, ја одмах мењам своју жељу и извештавам вас писмом, да ја више не желим да купим ту кућу, али пре него што сте добили моје писмо, ви сте закључили уговор куповине исте куће. Овај сам акт ја дужан да ратификујем с тога, што ви нисте знали о уништењу пуномоћства и услуге, које сте ми учинили, не смеју вам доприносити штету. Пуномоћнику се не може чинити примедба у томе, што у напред није предвидео измену жеље властодавчеве.“⁴⁶³

Према томе, ако пуномоћник није знао о отказу пуномоћства од стране властодавца, или с тога што овај отказ није објављен, или с тога, што он о томе никаквим путем није могао сазнати, то и отказ пуномоћства нема важности и сви правни послови, које је пуномоћник закључио у времену, кад му није био познат отказ пуномоћства од стране властодавца, сматрају се као важећи.⁴⁶⁴ У прилог овога говори и та околност, што се отказ властодавчев од пуномоћства никада не претпоставља, већ се на против код властодавца увек претпоставља једна и иста воља — „mandans praesumitur in eadem voluntate perseverare“.⁴⁶⁵

Питање о томе, да ли је пуномоћник знао о уништењу пуномоћства или није знао, питање је фактичко, које суд има у сваком конкретном случају да реши. Јуриспруденција као наука није у стању да наброји све казусе, све случајности и сва посредна и непосредна средства, из којих се може извести закључак о томе, да ли је пуномоћник знао или није знао, да је пуномоћство уништено.

Али, без обзира на то, пуномоћник и у оном случају, кад је сазнао да је пуномоћство уништено, дужан је да изврши

⁴⁶² Em. Accollas — „Manuel de droit civil“, т. III. стр. 557.

⁴⁶³ Troplong — „Du Mandat“ Бр. 710. стр. 656.

⁴⁶⁴ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 714. стр. 650; § 674 германског грађ. законика; чл. 2334 руског грађ. законика и решење руског Сената од 1876 год. Бр. 385.

⁴⁶⁵ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 710. стр. 657.

извесне радње, односно испуњења пуномоћства. То су оне радње, које се сматрају као неопходна последица онога, што је пуномоћник извршио до уништења пуномоћства. Заиста — говори Троплон, — да је пуномоћник изгубио поверење свога властодавца, али ипак постоје такве радње и које стоје у таквој вези с оним, што је пуномоћник почео вршити по пуномоћству, да их може извршити једино и само пуномоћник и у таквом случају пуномоћник би поступио несавесно, кад би се од тога одрекао. Нпр. пуномоћник је продао ствари, које су биле код њега, он је дужан и да их преда; ако је пуномоћник купио ствари и примио их од продавца, он је дужан и да их пошаље властодавцу.⁴⁶⁶

Наш грађ. законик дотакао се овога питања у § 626, по коме пуномоћник, и ако би пуномоћство престало, опет мора она дела, која одлагања не трпе, продужавати донде, докле год властодавац не би друкчије наредио.

Сем поменутих радња, ако пуномоћник по уништењу пуномоћства продужи да ради у корист властодавца, то се он у томе случају не јавља као заступник по пуномоћству, већ као negotiorum gestor.

6., По престанку пуномоћства услед његовог извршења, пуномоћник је дужан да поднесе рачун властодавцу⁴⁶⁷ и да врати оно, што му је било издато ради испуњења пуномоћства, ако све није утрошено према овлашћењу, да преда добијене плодове и приходе у опште од имовине.⁴⁶⁸

Не постоје никакве нарочите формалности за пуномоћника при састављању овог рачуна. На пракцици се обично употребљава инвентар, у коме се с једне стране излажу приходи, а с друге расходи.

Пуномоћник је дужан да јави и о оним сумама, које је требао да прими, али их својом кривицом није примио.⁴⁶⁹ У италијанском грађ. законнику у § 1747 наилазимо по овом питању одредбу у том смислу, да је пуномоћник дужан да под-

⁴⁶⁶ „Troplong“ — „Du Mandat“, Бр. 717. стр. 631.

⁴⁶⁷ Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 239. стр. 704 и § 617 нашег грађ. законика.

⁴⁶⁸ Виндшейдъ — „Объ обязат. по рим. праву“, § 163. стр. 385 и Побѣдоносцевъ, — *ib.* § 57. стр. 478. и 479.

⁴⁶⁹ Troplong — „Du Mandat“, Бр. 431. стр. 414. и 415; Dalloz — „Répertoire de jurisprudence“, т. 30. Бр. 255. стр. 709. и Мейеръ, — *ib.* стр. 570.

несе рачун и да преда властодавцу све оно, што је примио услед пуномоћства, ма да оно, што је он примио, и не припада властодавцу.

Б. Правни одношаји који потичу услед уништења пуномоћства између властодавца и пуномоћника с једне стране и трећег лица с друге стране.

При разматрању овога питања треба правити разлику у томе, да ли је треће лице знало о уништењу пуномоћства или није знало.

1., У случају кад треће лице није знало о уништењу пуномоћства, то сви правни послови које је треће лице закључило с пуномоћником, сматрају се као важећи и властодавцу се даје право тужбе противу пуномоћника. Пуномоћство је било уништено и пуномоћник је био дужан да се уздржи.⁴⁷⁰ Нпр. А. је издао пуномоћство Б. да га задужи за 3000 fr., Б. на основу пуномоћства узео је на зајам ову суму новаца од В; после извесног времена, Б. по истом пуномоћству узео ову исту суму новаца на зајам и од Г., коме је он показао и пуномоћство; Г. као савестан кредитор, биће према томе законитим кредитором А. и има противу овога право тужбе. Властодавац мора да сноси штету услед свога рђавога избора — „in culpa fuit malae electiones.”⁴⁷¹

У руском грађ. зак. ми не наилазимо на изричну одредбу по овом питању, али руска судска практика, као што се то види из решења њиховога Сената од 1875 год. Бр. 646, питање ово решава у показаном смислу. У том истом смислу питање ово решава и наш грађ. законик у § 627 и црногорски имовин. законик у чл. 415 и 416. Карактеристика црногорског законодавства по овом питању састоји се у томе, што у случају, кад треће лице није знало и није могло да зна о уништењу пуномоћства, оно се може обратити тужбом, како према властодавцу, тако и према пуномоћнику за накнаду претрпљене штете, и ако и властодавац и пуномоћник буду заједно признати као кривци, то се они подвргавају солидарној одговорности у односу према трећем лицу.

И пројект редакц. комисије руског грађ. законика пред-

⁴⁷⁰ Troplong — „Du Mandat”, Бр. 775. стр. 700; Dalloz — „Répertoire de jurisprudence”, т. 30. Бр. 444. стр. 755; Побљдоносцевъ, — иб. § 57. стр. 481; art. 2005 и 2006. С. С.; § 1759 италијан. грађ. законика и § 1026 устр. грађ. законика.

⁴⁷¹ Troplong — „Du Mand t”, Бр. 825. стр. 730. и 731.

виђа ово питање. У случају — говори се у другој половини чл. 537 пројекта — кад трећа лица нису знала о уништењу пуномоћства, то радње пуномоћникове сматрају се као обавезне за властодавца, — а у другој половини чл. 544 истог пројекта говори се, да се радње, које су извршене после уништења пуномоћства, сматрају као обавезне за властодавца и пуномоћник одговара властодавцу за причињену штету.

2, У случају, кад је треће лице знало о уништењу пуномоћства и без обзира на то, закључује правни посао са пуномоћником, то сви такви правни послови сматрају се да важе и треће лице лишава се права да се обраћа тужбом на властодавца,⁴⁷² — а само се по себи разуме, да га закон такође лишава права да се обраћа тужбом на пуномоћника, јер закон није за то, да брани превару, треће се лице јавља у таквом случају као несавесно и према томе мора да сноси и све штетне последице, које потичу из правног посла, који је закључио са пуномоћником.⁴⁷³

Ко је дужан да доказује антидатирање акта од стране пуномоћника, да ли властодавац или треће лице? У случају кад пуномоћник антидатира акт, који је извршио после уништења пуномоћства, да изгледа да га је извршио пре уништења пуномоћства, јуриспруденција ставља у дужност не властодавцу, већ трећем лицу, да докаже превару од стране пуномоћника. Такво исто гледиште дели и француска судска практика.⁴⁷⁴

Завршујући овим питање о последицама уништења пуномоћства, не могу, а да не споменем и последице, које потичу из уништења пуномоћства у случају супституције пуномоћника (преноса пуномоћства).

У случају, кад је пуномоћник себе заменио супститутом, то отказ (ревокација) пуномоћства од стране властодавца у односу према пуномоћнику повлачи за собом и ревокацију у односу према његовом супституту. Овлашћење које даје

⁴⁷² Trop long — „Du Mandat“, Бр. 776. стр. 700 и 701 и Бр. 827. стр. 73 ; Побѣдоносцевъ, — *ib.* § 57. стр. 481; Гордонъ — „Предст. въ гражд. правѣ“, стр. 405. и 406. и § 173. германског грађ. закона.

⁴⁷³ Чл. 537, пројекта редакц. комисије руског грађ. законика и решење руског Сената од 1876. год. Бр. 385.

⁴⁷⁴ Trop long — „Du Mandat“, Бр. 763. стр. 691.

пуномоћник не може више трајати од овлашћења, које је он од властодавца примио.⁴⁷⁵

Ако супститут није знао о уништењу пуномоћства његовога властодавца, каква судбина постиже правне послове, које је он савесно закључио? Једно од овога двога: или је првобитни властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником, или му није издао такво овлашћење. У случају, ако је првобитни властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником и ако супституту није било познато уништење пуномоћства његовога супституента, то супститут може да поднесе тужбу *mandati contraria*. У случају пак, ако првобитни властодавац није издао своје пуномоћнику овлашћење да замени себе другим пуномоћником, то супститут има право тужбе само противу свога сопственога властодавца (односно пуномоћника првобитнога властодавца) и све оно, што је он извршио, биће за властодавца —, *res inter alios acta*.⁴⁷⁶

Што се тиче трећих лица, која су савесно закључила правне послове са супститутом, имају право тужбе противу првобитнога властодавца само тада, кад је властодавац издао своје пуномоћнику овлашћење на пренос пуномоћства. Првобитни властодавац не може да се подвргава одговорности за радње оних, који су за њега непознати — туђи.⁴⁷⁷

Смрт првобитног властодавца, као и отказ, уништава и супституцију. Такве исте последице повлаче и друге промене властодавчевог стања, које уништавају пуномоћство. Нпр. А. је издао пуномоћство Б. да управља његовим имањем и Б. замени себе супститутом В. Очевидно, да смрт А. или друге промене стања А. (забрана да располаже својом имовином услед болести, презадуженост, банкротство, распикућство), уништавајући пуномоћство Б. уништава и пуномоћство В. — *resolutio jure dantis, resolvitur jus accipientis*.⁴⁷⁸

475 Troplong — „Du Mandat“, Бр. 753. стр. 686.

476 Troplong „Du Mandat“, Бр. 754. стр. 686. и 687.

477 Troplong — „Du Mandat“, Бр. 755. стр. 687.

478 Troplong — „Du Mandat“, Бр. 757. стр. 688.

О УРАЧУЊИВОСТИ БЕЗ ОБЗИРА НА СЛОБОДНУ ВОЉУ.

КРИТИЧКИ ПОГЛЕД НА ДАНАШЊЕ СТАЊЕ У НАУЦИ И ЗАКОНОДАВСТВУ.

НАПИСАО

Др. М. Миљковић

— Наставак —

(3)

2. Мишљења руских научара противу психолошког критеријума.*

Психијатор др. Черемшански изјаснио се за медицински критеријум у погледу урачуљивости, и ово су у главном његове мисли. Душевна обољења манифестују се веома разнолико, те нема ни једног општер психолошког критеријума, који би био меродаван за све облике тих обољења. И докле се год човек држи клиничких знакова абнормалног душевног стања побројаног у трима категоријама неурачуљивости, дотле се стоји на земљишту стварности; а чим се човек упусти у нагађања о *способности за оцењивање кажњивости* и *способности за владање собом*, одмах се пада у апстрактно правничко резонување о урачуљивости, те се долази у опасност да се дође у сукоб са стварношћу. Задатак вештака лекара пред судом састоји се у констатовању факата чисто медицинске, клиничке природе. Лекар треба да је извезбан у техници дијагнозе код душевних болести и да нађена факта излаже разумљиво и за лајика; а тумачење ових факата по правничкој формули спада у надлеж ост суда. Према здравом разуму и осећању човечности душевне болести се

* Gretener, Zurechnungsfähigkeit, стр. 194—212.

одавна сматрају као основи неурачуњивости, јер те болести из основа мењају индивидуалност, т. ј начин мишљења, осећања и рада. Из овога је лако увидети како је тежак и компликован критеријум за неурачуњивост код душе-них болести. А план и начин испитивања и стављања дијагнозе код душевних болести збити у једну кратку законску формулу, изгледа тешко и сумњиво. Па и она формула, коју је пројекат руски усвојио није исцрпна нити обухвата оне психолошке знаке душевних стања, која дотични члан пројекта има у виду. Ово што вреди за душевне болести, још у већој мери се односи на бесвесна стања. У бесвесном стању не само да се личност мења, већ се управо привремено сасвим губи. И у овим случајевима може критеријум неурачуњивости да се одреди једино по извесним техничким правилима лекарске науке. — Најзад, често пута вештак (лекар) има да стави дијагнозу — какве тешке мождане болести на основу соматичних (телесних) симптома, као н. пр. код опште прогресивне парализе, где психички симптоми уступају или привремено или сасвим ишчезавају, а напротив физички поремећаји, нарочито у моторичној сфери, видно се истичу. Овакав болесник мора се при свем том огласити за неурачуњива, и ако се дијагноза оснива на симптомима соматичким, те се и критеријум за неурачуњивост по нужди од психолошког претвара у физички. У случајевима недовољног умног развића, и то код засталог умног развића критеријум треба оставити суду. Лекар — вештак — треба једино да одреди да је дотични слабоуман; а у колико је слабоуман, то има у конкретном случају да одреди суд, а не експерт.

Психијатор др. *Мержејевски* у главном вели: Да психиолошко одређивање кривичне радње душевно оболелога не може опстати, као што је то пројекат покушао, јер се душевна болест јавља са много различних симптома, и то не само у психичкој већ и у физичкој сфери организма. Душевно оболели може учинити кривично дело како под утицајем моралних тако и патолошких мотива. Али када се клинички констатује да је неко душевно болестан, не могу му се радње у кривицу урачунати, па ма под каквим моти-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вима да их је предузео. Али наравно, да се не сме опет у крајност терати. Не сме се порећи урачуњивост и у оним случајевима у којима дотични не болује од праве душевне болести, већ има само склоност ка душевном обољењу, као особа са нарочитим невропатским карактером. У ову категорију спадају многе хистеричне жене и лица са задобивеним манама у мозгу. Овде постоји смањена отпорна психична снага. За овакве случајеве требало је у пројекат унети одредбе о тако званој смањеној урачуњивости.

Да не би понављали мање више истоветне разлоге, да наведемо још мишљење криминалисте *Куониј*. Куони вели: Према пројекту, у сваком поједином случају не може се стављати питање: да ли оптужени болује од душевне болести, која одузима способност да дотични појми значај дела или да управља својим поступцима? — већ се мора питати, да ли је он у времену извршења кривичног дела могао каквоћу и значај учињеног дела појмити и својим радњама управљати. У овом случају суд добија један метаифизички критеријум за решење питања. Поред тога што је веома тешко и управо загонетно питање, да ли је оптужени у време вршења крив. дела имао способност оцењивања дела, познати су у науци случајеви душевног обољења, у којима човек појми каквоћу и значај својих радња и може да управља својим поступцима, јер он о својој злочиној намери лукаво размишља и чека повољан моменат за извршење. Узрок кривичној радњи, у овом случају, лежи у болесном схватању односа према спољњем свету. Има случајева, да је човек душевно здрав, или нема снаге да се савлађује, да своју вољу прилагођује, те на тај начин не може да влада својим поступцима. Оваквих примера има у разним облицима *неурасшеније*, коју наводе америкашки лекари. С тога није саветно да се питање о неурачуњивости ограничи једностраним и лабавим обележјем, јер се тим ограничењем искључује могућност простране оцене целокупног душевног стања. У оваквом случају стављају се психијатрија и вештачење у запећак и прописује им се, да душевну болест налазе само тамо, гди су симптоми и за нас уочљиви. А има ли разлога, да се веш-

таци — психијатори не ставе у исти ред са осталима, од којих се тражи научно мишљење о њиховом целокупном посматрању?

3. Мишљења руских научара за психолошки критеријум.

Као год што су се противу усвајања психолошког критеријума изјаснили и неки психијатори и криминалисте, исто су се тако и међу једнима и другима нашле присталице психолошког критеријума за урачуљивост. Ми ћемо сада изнети од неколико разних мишљења у овом правцу мишљење једнога од знатнијих психијатора и једнога криминалисте, па ћемо тада, по обећању, изнети и своје мишљење о овом питању.

Психијатор д-р *Кандински* вели: „Односно питања о неурачуљивости за судско-лекарску праксу је најважније дефинисање неурачуљивости. Ако у закону нема једнога општега критеријума, који ће бити заједнички ослонац и за лекаре и за правнике, онда о узајамном споразуму не може бити ни говора, и с тога вештак — лекар, који има да пред судом даје мишљење о душевном стању оптуженога, неће бити у стању, да начела и погледе модерне психијатрије доведе у склад са захтевима кривичког законика. Ако се овај задатак стави искључиво правницима у дужност, тада ће, на послетку, лекар пред судом изаћи као сведок, који саопштава факта, а не као вештак, који из тих факата изводи закључке, који треба судији да помогну, да правилно примењује закон. Значај једнога општега критеријума за неурачуљивост у томе је, што он обухвата све могуће поједине облике душевне болести. Баш и када би било могуће унети у закон потпун преглед свих оних стања, која искључују урачуљивост, или је, под извесним претпоставкама могу искључити, то би ипак било без вредности. Јер, код свих ових стања могући су разни ступњеви, и без оног општег критеријума, не може се у сваком поједином случају решити питање о урачуљивости. Општи критеријум означава управо онај ступањ, почев од кога

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

дејство сваког појединог стања могуће неурачуњивости мора да се узме као узрок, који искључује урачуњивост. Што се тиче формулисања овог критеријума, ваља имати у виду, да се у свакој слободној радњи воље морају разликовати ови моменти: моћ појимања дела и способност, да се у тренутку вршења дела управља према ранијем сазнању, т. ј. могућност избора између разних мотива радње Душевно болесни често пута задржавају способност да појме дело, али губе способност да раде на основу оних мотива, који опредељују радњу здравог човека. Дефиниција неурачуњивости допушта само психолошко а не психијатријско опредељивање, јер психијатрија није у стању да да логичну одредбу појма о *душевној болести*, јер би она онда морала дати и одредбу појама о *душевном здрављу*, што лежи изван њене сфере. Појам о *душевном здрављу* може определити само психологија. А психијатрија може указати само на узроке неурачуњивости.“

Криминилиста А. К. Вулферш мисли овако и истакнутом питању: „При регулисању овога питања од важности је тоскански кривични зак. од 1853. год., који је за појам неурачуњивости узео искључиво психолошки критеријум и тој одредби дао колико просту толико и лепу редакцију: „Неће се у кривицу приписивати повреде закона, ако учинилац није био свестан своје радње или имао слободу избора.“ При свем том оваква одредба у кривичном законнику не би била целисходна, и нарочито би дала повода сумњи у случајевима, када се злочино дело изврши у афекту. С тога изгледа да је најбољи онај систем, који спаја психолошки критеријум са патолошким. Питање о урачуњивости има несумњиво две стране, које стоје међу собом у тесној вези: *правничку* и *медицинску*. Медицинска страна указује на узрок, а правничка на дејство. Прва се односи на узроке који код човека искључују разум и вољу; а друга поставља општи захтев односно интегритета способности за здраво мишљење и слободно опредељивање воље. У кривичном законнику претпоставља се у опште позитивно опредељивање урачуњивости. И чим закон говори о основима,

који искључују урачуњивост, мора уједно казати и шта он (закон) разуме под нормалним условима урачуњивости, и то из следећих разлога. Психопатологија нас учи, да разни облици душевног поремећаја не могу да се сведу на просте, строго одређене облике, са општом карактеристиком за све случајеве. Често пута се под једним и истим термином вештачки спајају разна абнормна стања, и има таквих облика душевног поремећаја, која се од стања душевног здравља могу разликовати једино на основу личног испитивања свих околности конкретног случаја (moral insanity). С тога би закон требао да у место побрајања нарочитих облика наведе групу душевних поремећаја, квалификујући их као „болесан поремећај душевне радње.“ Има облика таквих поремећаја, који не повлаче за собом безусловно неурачуњивост; има разних ступања душевне болести, који различно утичу на питање о урачуњивости. Често пута вештак изјављује, да није у стању да да позитивно мишљење о постојању душевне болести. Ако се још узме у оазир, да се у чл. 36. (руског пројекта) говори о „недовољном умном развићу“ и о „несвесном стању“ као основима неурачуњивости, и да у ова стања спадају разна психолошка и патолошка стања, као: афекат, глуво-немост, пијанство, у којима су могући разни ступњи, онда је одвећ јасна потреба психолошког или правничког критеријума. Овај критеријум даје судији чврст ослонац за решавање у свима случајевима, па и у онима, који су за вештака сумњиви, и дозвољава поделу рада између вештака и суда. А пошто свака подела рада претпоставља његово доцније спајање, то и сједињење медицинског и правничког критеријума дају темељ, на коме вештаци и суд могу, на основу заједничког рада, изрећи своју одлуку. Па баш и када правнички критеријум није изречно унесен у закон, он се подразумева, јер је питање о урачуњивости правничко питање, и што суд не може изрећи своју пресуду без решења питања о кривици, т. ј. да ли се дело може учиниоцу у кривицу приписати.“

И из мишљења научара, који су за то, да се у законску одредбу о урачуњивости унесе искључиво

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

медицински критеријум, и из мишљења научара, који заступају психолошки критеријум, види се јасно, да се душевна обољења и абнормна душевна стања јављају веома разнолико, и да их није могуће обухватити једним општим појмом. Шта више, по мишљењу помених психијатора изилази, да има и таквих можда тих болести, као на пр. општа прогресивна парализа, где психички симптоми уступају привремено, или и сасвим ишчезавају, а напротив физички поремећаји видно се истичу. На основу ових факата мора се извести логичан закључак, да је медицински критеријум за урачуљивост сâм по себи недовољан. Јер када се тврди, да код појединих душевних болести има и таквих, чији симптоми не дозвољавају да се може одмах закључити, да дотични није био свестан своје радње, а међутим, с друге стране, свака душевна болест или душевни поремећај мења из основа човека и његову индивидуалност, — онда се питање о урачуљивости и неурачуљивости може једино решити на основу психолошког критеријума. Но, разуме се, да је претходно потребно увек констатовати, да ли постоји каква год душевна поремећеност или душевна болест, а то већ спада у дужност вештака — лекара. Лекар има да констатује симптоме душевне болести или абнормног душевног стања, као и да да своје мишљење, од каквог је утицаја таква болест на душевне радње, а суд ће, на основу тога мишљења, решити питање: постоји ли урачуљивост или не?

Када би се законом усвојио чисто медицински критеријум за одређивање урачуљивости, тада би увек било опасности:

а) да се у појединим случајевима неко прогласи за урачуљива само с тога, што лекар није могао тачно одредити дијанозу душевне болести;

б) што би лекар онда давао уједно и свој суд о урачуљивости, што никако не може спадати у његову надлежност; и

в) што има таквих душевних стања, која се са медицинског гледишта не могу уврстити ни у какву врсту душевне болести, а међутим се са психолошког гледишта такво стање не може убрајати у стање урачуљивости.

А да, опет, уношење само психолошког критеријума у законску дефиницију урачуљивости није оправдано, о томе смо се могли уверити из раније наведене дефиниције некадањег пројекта за сев. Немачку, као и из одредбе тосканског кривичног законика од 1853 год., коју је у свом мишљењу цитирао криминалиста Вулферт. Код овог система одређивања урачуљивости даје се искључиво право судији, да оцењује душевно стање оптуженога, као и то, када ће се за мишљење обраћати вештацима — лекарима. С тога се и норвешком пројекту кривичног законика, који је иначе израђен у савременом духу, може с правом замерити, што поред психолошког није изречно унео и медицински критеријум у одредбу о урачуљивости.

Израз — у § 44. норв. пројекта — „услед заосталог развића или ослабљења душевних сила“ не може се сматрати као медицински критеријум, јер се тим изразом не означава непосредно болесно душевно стање или душевна болест.

Према свему наведеноме сматрамо, да је мешовити систем законског одређивања урачуљивости најпотпунији и најбољи, јер он за данас најбоље одговара начелима кривичног права. Психички живот индивидуе тако је компликован и разнолик, да је за његово испитивање и оцену потребна сарадња и лекара и психолога, те с тога и треба спојити сарадњу лекара и правника при оцени питања о урачуљивости, које је и најтеже и најделикатније и најважније у кривичном праву.

4. Који је систем одређивања урачуљивости усвојен у важнијим модерним законодавствима?

Да отпочнемо са француским кривичним законом. Говорећи о кривичној одговорности, француски законодавац искључује ову у случају, када је оптужени за време извршења кривичног дела био *сумануш* (*état de demence*), или ако је био принуђен силом, којој није могао одолети (чл. 64 фр. крив. зак).

Овако скучен појам о урачуљивости не може се данас наћи ни у једном другом од модернијих законодавстава, сем у француском и нашем.

Ова непотпуност при одређивању појма урачуљивости од стране француског законодавца да се објаснити донекле тиме, што се франц. крив. законик датира од 1810 год., наравно са извесним доцнијим изменама.

Израз „*état de demence*“ (суманутост, лудило), не обухвата све видове абнормног душевног стања, те би се према томе узело да постоји стање урачуљивости увек, кад год оптужени не би био оглашен од лекара за лудог. С друге стране је дефиниција ова непотпуна и у томе, што је израз „ако је био принуђен силом, којој није могао одолети“ — тако неодређен и растегљив, да је тумачење ове одредбе изложено разноликом и неједнаком схватању од стране судија. Да ли се под овом принудом разуме само физичка, морална или психичка принуда, или све три укупно, то се из ове одредбе не да позитивно закључити. Иначе се види, да је законодавац усвојио мешовити критеријум за урачуљивост, т. ј. медицинско — психолошки, и ако веома непотпуно.

Наш кривични законик у § 53. даје овакву одредбу о неурачуљивости:

„Ни злочинства ни преступљења нема онде, ако је онај, који је какво дело учинио, у време кад га је учинио, био луд, или је иначе слободна воља код њега искључена била.“

Необична сличност између ове одредбе нашег крив. законика и оне францускога! И ако је наш кривични законик од 1860 год., а допуна § 53. нашег крив. зак. од 1861. види се, да је она извршена по угледу на француски кривични законик, док је иначе наш кривични законик израђен према староме немачком кривичном законнику.

И одредба нашег кривичног законика о урачуљивости има оне исте мане и недостатке као и она у француском крив. законнику. Лудило не обухвата све случајеве абнормног душевног стања, те би према томе у случајевима афекта, помућене свести и т. п. према нашем крив. зак. постојала урачуљивост. Исто тако и у случају недовољног умног развића, ако је оптужени старији од 16 година.

Што се тиче слободне воље, коју спомиње § 53. нашег крив. зак., она је у стању да изазове највећу забуну и неразумевање код судија. Ако се узме слобода воље у метафизичком смислу, онда се може десити, да судије увек нађу, да је слободна воља била искључена, само ако се придржавају детерминизма. А ако се узме, да је законодавац подразумевао тако звану релативну слободу воље, онда се одсуство слободне воље мора свести на физичку принуду, т. ј. кад је неко физички био принуђен да нешто учини, или спречен да учини оно, што је био дужан учинити. Ако би се усвојило, да слободна воља постоји, онда морална или психичка принуда не би биле у стању да искључе кривичну одговорност, јер би се по нашем крив. зак. морало узети, да је догични имао слободу избора хоће ли нешто учинити или не.

Према овоме, и ако је и наш законодавац усвојио мешовити систем одређивања урачуљивости, наша законска одредба је и непотпуна и нејасна, те би је требало што пре изменити и допунити.

Немачки кривични законик у § 51. даје овакву дефиницију о неурачуљивости:

„Нема кривичног дела, ако је учинилац, за време извршења дела био у бесвесном стању или стању болесног поремећаја душевне радње, услед чега је слободно опредељивање његове воље било искључено.“

Нема сумње да је и у овом случају узет медицинско-психолошки критеријум за одређивање појма урачуљивости. И ако је ова дефиниција много потпунија од оне у француском и нашем крив. закону, опет зато и она није без замерке.

Првом делу дефиниције оскудева потпуност, јер се ни под *бесвесно стање*, ни под *болесно поремећаје душевне радње* не могу подвести недовољно умно развиће, извесни афекти, напитост и т. п. А израз „слободно опредељивање воље“ неподесан је већ и с тога, што се оно не може ничим доказати ни у случајевима, у којима постоји и свест и нормална душевна радња. Психолошки критеријум не сме се ослањати на слободну вољу, јер ће се онда увек наилазити на не-савладљиве тешкоће при решавању питања о урачу-

њивости. Према схватању немачког законодавца изилази, да сем случаја бесвесног стања и болесног поремећаја душевне радње увек постоји *слободно одређивање воље*. Ово је међутим велика заблуда. Јер, пре свега, слободно одређивање воље не постоји у опште, што смо се у почетку ове расправе потрудили и да докажемо. А ако би се под овим „слободним одређивањем воље“ разумела тако звана *релативна слобода воље*, онда је и у том случају критеријум за урачуљивост веома неподесан. Релативна слобода воље значи, да учинилац, у времену вршења кривичног дела, није био спречен у избору своје радње каквом спољном физичком силом. Међутим има доста случајева, у којима је по теорији релативне слободне воље могло бити избора при предузимању какве радње, а у ствари је тај избор сасвим искључен. Свака радња има свој узрок и свој мотив, који стоје у нераздвојној вези с учињеним делом. Јер, када на пр. човек науми да учини неко кривично дело, па затим од тога одустане, он је за тај одустанак морао имати мотиве, који су били јачи од оних, који су га најпре побудили били да изврши злочин. У чему се, дакле, састоји та слобода избора? — Чим неко изврши једно дело, па било оно добро или зло, оно је извршено под неодољивим утицајем узрока и мотива, те према томе ту нема слободне воље. А друго је питање, да ли је неко свестан своје радње и да ли зна, да ће из ње произићи кривично дело. То и јесте у ствари питање о урачуљивости, а не слобода воље.

Немачки законодавац је донекле и увидео непотпуност и нетачност своје дефиниције, те је у § 52. изузео од кривичне одговорности оне, који изврше кривично дело услед неодољиве силе или претње, која је у вези с опасношћу за тело и живот самих њих или њихових сродника (које изрично спомиње). Међу тим овде није више у питању урачуљивост, већ кривична одговорност, јер у овом случају учинилац зна добро, да ће из његове радње произићи кривично дело.

У § 58. изузима од кривичне одговорности глуво-неме, ако нису толико умно развијени, да су могли схватити да је дело, које врше, кажњиво. У овом слу-

чају законодавац узима за критеријум свест и разум, а не слободну вољу.

Као што се из изложенога види, немачки кривични законик није такође рационално решио питање о урачуњивости.

Да видимо сада, како је ово питање схватио аустријски законодавац.

У § 2. ауст. крив. зак., који обухвата случајеве неурачуњивости, не даје се дефиниција о томе, већ се просто наводе *основи, који искључују злу намеру*.

Ти основи су:

а) ако је учинилац био лишен *употребе* разума;
 б) ако је дело извршено у време наизменичне поремећености разума, за време њеног трајања; или

в) у потпуној напитости, ако ова није потекла у намери за извршење злочина (§ 236 и 523), или у случају каквог другог помућења свести, у коме учинилац није био свестан своје радње;

г) ако учинилац још није навршио четрнаесту годину (§ § 237. и 269);

д) ако је дело учињено у таквој заблуди, услед које се није могло предвидети крив. дело;

е) ако је зло произишло случајно, услед нехата или незнања последица предузете радње;

ж) ако је дело учињено услед неодољиве принуде или у праведној нужној одбрани.

Аустријски законодавац, као што се види претпоставио је систем побрајања основа, који искључују урачуњивост, или, како он вели, злу намеру, те није ни давао дефиницију урачуњивости. Сем тога, § 2. аустр. крив. зак. наводи и случајеве који не спадају у основе неурачуњивости, као што је случај у тач. 2 и ж. Неодољива принуда и праведна нужна одбрана нису случајеви неурачуњивости, већ основи, који извињују казну. А што се тиче тач. 2 и то није случај праве неурачуњивости, већ спада у тако звану смањену урачуњивост, о којој ћемо говорити у идућем одељку.

Поред свега овог не може се казати, да је овај начин побрајања случајева неурачуњивости лошији од постављања законске дефиниције. Напротив, овај начин

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

би се могао још и претпоставити давању дефиниција, јер се при томе лакше поткраде какав израз, који изазива пометњу и неразумевање.

У осталом, аустријски закомодавац није ни имао намеру да поброји саме случајеве неурачуњивости у §. 2., већ је у ту одредбу унео све основе, који искључују злу намеру, па и казну.

Ако промотримо оне основе, који спадају у основе неурачуњивости, видећемо, да је законодавац узео за мерило и медицинске и психолошке моменте.

И ако је аустр. крив. законик старији од немачког, ипак је он питање о урачуњивости повољније решио, јер он нигде не узима као критеријум за урачуњивост слободну вољу, већ се држи интелектуалне стране питања, што је коректније.

Према овоме од наведених законодаваца најбоље је решено питање о урачуњивости аустријско законодавство. Но, како је руски пројекат, који смо ми раније у погледу овог питања критички пропратили, постао већ и законом, то њему свакојако за сада припада, у овоме погледу, првенство.

Свршиће се

ЗЛОЧИНСТВО КАО СОЦИЈАЛНО-ПАТОЛОШКА ПОЈАВА*

ОД
Д-ра Франца Фон Листа

Поштована господо!

Кад сам за предавање, које имам част вечерас држати пред вама, изабрао тему: „Злочинство као социјално-патолошка појава“ било ми је одмах јасно, да ми не може испати за руком, да вам дам једну заокругљену слику предмета, па ма и у најширим цртама; знао сам шта више да морам свој задатак ограничити на то, да истакнем неколико општих гледишта, да вас упозорим на оне путеве идеја, који су, и ако по некоем од вас познати, ипак у главном удаљени од угаженог насипа професионалног правосуђа. Ипак сам мислио да ћу у значају ових општих гледишта наћи довољно оправдања за избор своје теме а у исто време и за наду, коју бих хтео за сада да изразим у облику молбе: да моја излагања и поред афористичног карактера, који сам ја ради самог предмета морао дати, наиђу код вас на љубазну пажњу и благу оцену.

I.

Посматрању злочина можемо приступити са две тачке гледишта. Једну називам *техничко правном*, другу *природно научном*.

Са *техничко-правног* гледишта злочин нам поставља задатак: да на дати случај применимо дату правну одредбу.

* Das Verbrechen als sozial-pathologische Erscheinung. — Vortrag gehalten in der Gehe-Siftung zu Dresden am 10 Dezember 1898. von Dr. Franz v. Liszt.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Овај задатак по природи својој дели се у три дела. На првом месту треба да утврдимо да постоји дело: задатак, који се под извесним околностима без икакве тешкоће може решити, ако признање оптуженог буде оснажено исказом два сведока, чији се искази слажу; задатак, чије нам решење под другим околностима проузрокује знатне тешкоће, тако, ако против оптуженог постоји само какав замршен доказ на основу индиције; напослетку задатак, који, опет под другим приликама потпуно пркоси начем труду, да га решимо, тако, ако нама у опште не испадне за руком да учиниоца једног злочинства пронађемо, као што је то био случај код многих тешких крвавих дела у току последње године. Затим на другом месту имамо да пронађемо *правну одредбу* за тај случај и да је протумачимо. То је тачка, на којој управо вештина стручно образованог правника треба да се усредсреди. У анализи одредаба за злочинства има он прилике да огледа своје оштроумље и да види колико схвата потребе правног живота. Помислите, господо, на много претресано питање, да ли се против-правна употреба туђе електричне снаге може казнити као крађа: Овде је реч о томе, да ли појам „ствар“ као што га § 242 крив. законика одређује, обухвата и живу снагу, да ли је одвођење ове снаге „одузимање“ у смислу закона. Напослетку трећи део техничко-правног задатка састоји се у *примени правне одредбе на дани случај*, у подвођењу случаја под закон, у закључку из обеју премиса, који се јавља у пресуди: „оптужени је крив“ или „оптужени није крив“.

Напротив са гледишта *природног* поставља нам сд проблем: *да криминалитет објаснимо узрочно*. Треба да злочинство схватимо као догађај, као појаву спољног света, да га објаснимо утврдивши његове *узроке*.

Ово посматрање може се извести на два начина. Ја ћу обе ове подврсте природног посматрања ставити једну другуј на супрот и једну назвати *биолошком* а другу *социолошком*.

Са биолошке тачке гледишта јавља нам се злочинство *као један догађај у животу појединог човека, који се мора објаснити особеношћу, индивидуалношћу тог појединца*. Овај начин посматрања као психолошка мотивација злочина одавна је свима нама добро познат. Нису ли се велики и мали песници свих времена и народа постарали да у епосу и драми, у роману и новели објасне заплетене путеве, којима страст води људе злочинству и да нам открију сакривене побуде извршене

радње. При том нема у основи никакве разлике да ли песник приступа решавању проблема интуицијом уметника или се стара да научи брижљивим емпирички датих факата, или се најзад, користећи се резултатима модерне науке, труди да душевно-расположење злочинца схвати анатомски и физиолошки узимајући у помоћ за решење психолошког проблема било природни закон наследства или појаву епилептичног стања или факат хипнотичне сугестије.

Биолошком или, као што можемо рећи, физиолошко-анатомском или антрополошком начину посматрања злочинства стоји насупрот као друга подврста природног гледишта социолошки начин посматрања. Он схвата злочинство као појаву у животу друштва и хоће да га објасни друштвеним односима. Овај начин посматрања злочинства је много млађи од биолошког. Његове прве почетке налазимо код енглеских писаца друге половине 17 столећа, који су познати као „политички аритметичари“. Ови писци опазише први „закон у привидно случајним појавама човечијег живота“, пре свега закон рађања и смрти, сталан ред у умирању према добу старости и увидеше да је могуће поставити таблице умирања основане на науци, као што оне, битно поправљене, и данас још чине основ нашег целокупног осигурања живота и смрти. Међу немачким почетницима овог правца помињем берлинског саветника конзисторије *Зисмилха*, који је у првом издању своје књиге од 1741. године „Божански ред у променама човечијег рода“ преставља Бога као „бескрајног и тачног аритметичара“, „који је у времену и у природи све одредио по броју, мери и тежини“.

Следбеници тих политичких аритметичара пођоше за један знатан корак даље. Од закона привидно случајних људских појава дошли су до сазнања да постоји закон у привидно вољним човечијим радњама; најпре у оним, које са редом изумирања стоје у непосредној вези као убиство и самоубиство, детоубиство и побацивање; али затим и изван тога обима, закон у злочиним радњама у опште, па најзад чак и у свима човечијим радњама, које су од правног или моралног значаја. Тако постаде *штајстшика морла*. Као њен оснивалац може се сматрати белгијски астроном Кетле (*Que-telel*), који је умро тек 1874 године и ако његови важни радови падају у тридесете године овог века. Један део и то баш најопсежнији и најважнији део статистике морала јесте

Криминална Статистика, којој су по примеру француске владе, све државне управе поклониле нарочиту пажњу. У Немачкој Царевини установа званичне криминалне статистике почиње са 1882 годином. Резултати огромних таблица прерађују се из године у годину са примерном тачношћу, с једне стране од Царског Министарства Правде, а с друге стране од Царског статистичког надлештва и тако постају приступачни ширем кругу.

II.

Обе врсте природног посматрања злочина, биолошка и социолошка, не само да не стоје у супротности једна према другој, већ се узајамно допуњују и тек нам у свом заједничком дејству омогућавају и осигуравају објашњење узрока чињењу кривичних дела. Ако она прва предузима да злочинство као догађај у животу појединог човека објасни особеношћу, личним особеним знацима, и ако се ова друга стара да чинење кривичних дела као друштвену појаву сведе на друштвене односе, онда се неће и не може надати ни једна од њих, да ће сама за се решити целокупан проблем. Социолошко посматрање не сме никад заборавити, да се појава у масама („Massenerscheinung“) најзад састоји само из суме појединачних појава, у којима игра своју важну улогу индивидуални фактор, лична особина злочинца и ако нам је још и данас необично тешко да га констатујемо помоћу статистичке методе, помоћу систематског посматрања у маси. Шепртљан би био онај песник, који би могао заборавити да је човек продукт свога времена и који би допустио да у једној драми рецимо из времена египатских фараона да његови јунаци говоре и раде као људи са представама, осећајима и тежњама нашег времена.

Али спајање оба начина посматрања води нас непосредно правилу, на које бих, поштована Господо, нарочито желео да скренем вашу љубазну пажњу, правилу: *сваки злочин је производ особености злочинца с једне стране и друштвених прилика у којима злочинац живи у тренутку кад извршује дело с друге стране*, дакле продукт једног индивидуалног фактора и *бвзбројних* друштвених фактора.

Ово начело, које чини камен темељац мога целог криминалног политичког схватања не могу вам на овом месту даље развијати у његовим многобројним и важним конзеквен-

цама. Али нека ми је допуштено да као објашњење додам бар две примедбе.

Свако ближе истраживање о значају, који обе групе фактора у своме узајамном односу имају једна према другој, потврђује сазнање, које се на први поглед намеће, да друштвени фактори могу претпоставити на много већи значај него ли индивидуални фактор. Ова већа важност („Dignität“) друштвених фактора видеће се јасно на примеру. Узмите, Господо, да ступе у брак један човек од 40 година и једна жена од 30 година, обоје са исцрпљеном животном снагом услед борбе за опстанак. Дете, које из овог брака произађе донеће, по сваком могућем људском рачуну, са собом у живот као наслеђе својих родитеља умањену отпорну снагу за борбу за опстанак, телесно и умно заостаће иза деце здравих родитеља. Претпоставите даље да родитељи рано умру, да дете, само себи остављено расте душевно, морално и телесно запуштено, то ће оно из године у годину према свима онима, који су пажљиво васпитани и у доброј околини одрасли све мање и мање вредети. И претпоставите напоследку да затим наступи време умањене продукције а с тим и немање рада (Arbeitslosigkeit), онда нас неће смети зачудити ако наш јуноша подлегне првом надражају ка злочину. У овом примеру су дакле друштвени односи дејствовали на троструки начин као фактори учињеног злочина: прво, не само у тренутку дела, већ, друго, за време целог живота злочинчевог од рођења до дела и треће, дуго пре рођења злочинца, тиме што су поткопали животну снагу његових родитеља.

Моја друга напомена, коју могу да наловем непосредно на речено, јесте криминално политичке природе. Криминална политика као борба, која се по утврђеним правилима унапред води против злочина, мора, ако хоће да је успешна, почети код узрока злочина, пошто се против сваког зла можемо успешно борити само док је у корену. Ако су друштвени фактори злочинства много важнији од индивидуалног фактора, онда криминални политичар мора на првом месту поклонити своју пажњу овим друштвеним узроцима и старати се да жељено повољније стање криминалитета створи преображајем пресудних друштвених односа. Није потребно да нарочито истичем, како су наши меродавни кругови, законодавна тела и у Царевини и у појединим државама, далеко од тога да увиде домашај овог важног правила. Кад нам у једанпут какав те-

жак злочин као муња открије друштвену провалију, поред које смо ми дотле без икакве слутње пролазили, онда се мисли, да ће се опасност моћи спречити са неколико нових застрашења казном, ма да ће казна у најповољнијем случају стићи само индивидуални карактер злочина.

III

Кад би моја тема гласила: „злочинство као друштвена појава“, то би мој задатак био, да статистичким таблицама опишем садашње стање кривичних дела у Немачком Царству, а можда и у осталим културним земљама, и да јасно изнесем оне друштвене односе, на којима се то стање заснива. Али моја тема гласи: „злочитство као *социјално-патолошка* појава.“ Тиме је мој задатак знатно сужен.

Није ми намера да се на овом месту упуштам у научно испитивање појма „патолошки“, који је и међ медицинарима споран. Резултат не би стајао ни у каквој сразмери са употребљеним грудом. Довољно је за мој циљ ако се у опште споразумемо о смислу, који ја везујем за израз „патолошки“, кад тиме означавам једну друштвену појаву.

У сваком друштвеном заједничком животу људи неминовно се налази извештан број непријатних појава. Баш зато ми их не можемо означити просто као патолошке. Али ако ове појаве као нпр. самоубиство или умирање деце или ванбрачна рађања у једанпут покажу неочекивано брзо растење и ово се растење један низ година одржи; или ако састав појединих појава, које чине појаву у масама (*Massenerscheinung*) покаже по све неповољну тенденцију, ми ћемо имати право да говоримо о патолошком карактеру појаве. Тако и у сваком дрштву неминовно постоји одређен број злочинстава и мисао да би се превратом нашег друштвеног живота злочинство могло потпуно уклонити са света спада у утопије. Криманалитет сам по себи није дакл: социјално-патолошка појава. Али он може показивати патолошке знаке који узнемирују државника, кад у будућност погледа. Ја ово тврдим, *да криминалишет Немачког Царства од 1882 године доиста показује такве патолошке знаке. Њих видимо: 1., у растењу учињених злочинства у опште а нарочито у растењу деликата управљених и против државе, религије и јавног поретка и против личности; 2., у растењу цифре по-*

враша и З., у све већем, већ и по себи важном учешћу младих лица.

Да бих оправдао ово тврђење био сам тако слободан да изнесем пред вас једну малу таблицу, у којој су бројеви узети непосредно из званичне криминалне статистике Царства.

Година	Осуђени у опште	На 100000 становника ка-заних лица ка-зни дораслих	Деликта про-тив државе, вере прав-ног поретка	Деликта про-тив лица	Деликта про-тив имања	На 100 осуђе-них рашире су казњивани	Млади зло-чинци
1882	329.968	1.043	51.623	107.398	169.343	25,0	30.719
1883	330.128	1.036	51.684	112.237	164.590	25,9	29.966
1884	345.977	1.071	56.082	125.299	162.818	26,4	31.342
1885	343.087	1.060	56.367	127.865	157.275	27,4	30.704
1886	353.000	1.052	60.456	134.019	156.932	20,1	31.513
1887	356.357	1.054	62.348	137.745	154.745	28,9	33.113
1888	359.655	1.056	61.806	134.669	152.652	29,3	33.069
1889	369.644	1.102	62.817	139.639	165.621	31,3	36.790
1890	381.450	1.122	63.748	145.096	168.107	32,8	41.003
1891	391.064	1.124	61.994	149.750	177.835	34,0	42.312
1892	422.327	1.199	66.392	157.928	196.437	34,7	46.496
1893	430.403	1.210	73.107	172.096	183.645	35,2	43.776
1894	446.110	1.244	76.527	181.977	186.016	36,9	45.554
1895	454.211	1.251	79.681	187.834	185.243	57,9	44.384
1896	456.999		81.864	194.522	179.136		44.212
1897	463.580		82.688	195.759	183.806		45.251

Као што видите, број осуђених лица износио је у 1882, године 329.968. При том треба имати на уму, да се у криминалној статистици Царства налазе само осуде за злочинства и преступе противу законодавства Царевине изузимајући против — правне радње противу одредаба о јавним порезима и дажбинама. Недостају дакле не само злочинства и преступи противу закона појединих држава, које сачињавају Царство, већ недостаје и маса иступа, у које долазе такође социолошки врло важни деликти просјачења и тумарања. Такође и изречене пресуде војних судова нису ушле у криминалну статистику Царства. Број осуда означених у криминалној статистици Царства износи по званичном прорачуну око $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{5}$ свих изречених осуда. Ми морамо дакле саопштене бројеве помножити са 4 или 5 да би смо добили праву цифру. Али и тада утврдили би смо само тако-звани „легални“ криминалитет, који иза фактичког криминалитета изостаје. Та сваки деликат не долази до судског поступања, нити свака оптужба до осуде.

Почевши од године 1882 број осуђених лица растао је

стално изузев само повољне године 1885 и 1888 и попео се до 463580. Ово растење не изједначаје се са растењем становништва. И тако звани *релативни број* растао је. На 100000 цивилних лица казни дораслих (т. ј. лица преко 12 година старости, која нису стајала у надлежност војног суда) долазе у 1882 години 1047, а у 1895 (последња за коју је релативан број званично израчунат) 1251 осуђеник.

Али ови велики бројеви састављени из разних елемената могу се само тако правилно оценити, ако их раставимо у њихове саставне делове. Криминална статистика Царства разликује четири групе деликата, од којих четврта, која обухвата злочинства и преступења у званичној дужности због својих малих бројева може овде потпуно изостати. Прва група обухвата деликте против државе, вере, и јавног поретка; друга, деликте против лица (против тела и живота против слободе, части, морала и т. д.); трећа, деликте против имања. Од ових група показује прва, која од округло 50000 осуђених у 1882 години нарашћује на округло 80000 у 1897 години, још увек мање пењање него друга. Овде се број осуђених готово удвостручио од 107.398 осуђених 1882 године порастао је у години 1897 на 195759 осуђених. *Она деликта дакле, код којих је узрок непоштовање државног поретка, ил. нарочито она, која произилазе из намере да се учини насиље показују растење, какво је у свој интенси вности одиста само ретко ојачено и којих се с. ојство патолошкога једва може одрећи.* Време ми не допушта да саопштење бројеве даље растављам и да се упуштам у поједине врсте из којих се састоји свака од ових двеју група. Ја због тога морам одустати од тога да побијем примедбе, којима се званично објашнење великих статистичких таблица, као што сам убеђен, узалудно труде да ослабе домашај овог растења.

Са свим другу слику пружа нам трећа група против имања. Број осуђених износи овде у 1882 години 169834, он је у овој години знатно већи од броја осуђених из друге групе. Даље године до 1888 показују стално *опадање*, затим следује једна четворогодишња периода растења; број опада у 1893 години, пење се у 1894 години, опада у годинама 1895 и 1896 и завршује се у години 1897 са 183806 осуђених. При том нека је наглашено, да први пут године 1895 бројеви треће групе заостају иза оних из друге групе. Завршетак нашег рада показује са свим другу слику него

почетак. Узајамни однос трију група променио се. Док просечно од 1882 до 1891 на сто осуђених у опште долазе у првој групи 16·6, у другој 37·1 и трећој 45·9 (у четвртој 0·4) осуђених, стоји сад друга група, која обухвата деликта против лица, на првом месту. Овим фактом је резултат, до ког нас је довело посматрање обеју првих група потпуно расветљен.

Али ја држим да је много опасније растење цифре деликата у поврату од растења деликата, који почивају на склоности ка насиљу и на непоштовању закона. На 100 осуђених долазе у години 1882 само 25·0 раније осуђених. Од тада се ова цифра стално пела док није достигла 37·7 у години 1895. Званична објашњења у нашој криминалној статистици Царства покушавала су дуго година да ово растење објасне спољним околностима нарочито брижљивијим бележењем ранијих кажњавања и да му тако одузму кобан карактер. Најзад су се морали уверити да то објашњење није довољно. Једна је од највећих заслуга наше званичне криминалне статистике што од тада поклања поврату своју нарочиту пажњу. Досадањи резултат ових испитивања, која су далеко од тога да буду завршена, али чије продужење сам резултат неће ништа изменити, може се свести у три тачке: 1) Већа је вероватноћа да ће неко учинити злочинство, ако је већ кажњен, него ако то није случај; 2) Вероватноћа да ће неко учинити злочин, расте са бројем издржаних казни; 3) Вероватноћа да ће неко, који је отпуштен са робије у најкраћем времену учинити ново злочинство, расте са трајањем казна, које су над њим раније извршене. Строжа осуда нашег данашњег казненог система не може се ни замислити, но што је ова изречена у горње три тачке. Наше казне не утичу ни поправљајући ни застрашујући, оне у опште не дејствују превентивно т. ј. не уздржавају од злочинства, оне више дејствују управо као појачање нагона ка злочинству, Из године у годину расте баш услед кажњења војска оних, који су себи изабрали злочинство као занимање.

Али је најозбиљније по мом мишљењу растење младих злочинаца. У години 1882 број осуђене деце износио је 30719; у години 1897 порастао је овај број на 45251. На знатна колебања у појединим годинама, нарочито на очевидну везу ових колебања са кретањем деликата противу својине, могу само узгред да обратим пажњу. Без претеривања можемо рећи да

је велика већина једном осуђених младића за увек упућена на чињење злочинства.

IV.

То би била факта, због којих сам ја данашњи криминалитет у Немачком Царствузначио као „друштвено-пато-лошку“ појаву. Из тога излази задатак да се испитају и објасне друштвени односи из којих ова факта проистичу. Тек се овим испитивањем може криминалној политци одредити пут. Али ни за ово испитивање није довољно најзад време, које ми стоји на расположењу, морају се на то ограничити, да нарочито истакнем две тачке.

С;тога само узгред могу да укажем на велике политичке промене, које је друга половина 19 века донела баш нама Немцима. На бојиштима смо извојевали жељено јединство Царства. Али ми не смемо заборавити да свака ратна периода за дуги низ година и то баш у млађим генерацијама знатно појачава жељу за насиљем, да је протеривање наследних владалачких кућа морало уздрмати застареле појмове, који почивају на страхопоштовању према вајкадашњим правним уредбама, да је присједињење области с туђим језиком унело у наш народни живот нове ферменте.

Само узгред могу указати на давање општег права гласања, које је необуздану политичку страст пробудило у најширим круговима народа. На безграничну слободу сеобе у границама наше државе, која је идући у главном од истока ка западу хиљадама људи одвојила од благословеног домаћег огњишта и убацила у великоварошки метеж, у коме се слаб врло лако изгуби и потоне у ону велику масу атома, која као великоварошки пролетаријат ствара најбоље земљиште за заразне клице криминалитета. На жестину безобзирне борбе за опстанак, која подиже јаче на рачун слабијих, а коју се ми тек последњих година, не увек са вештином и успехом трудимо да сузбијемо разним законима, изменама и допунама закона о акцијама, законом против зеленаша, законом противу фалсификовања животних намирница и законом против непоштене утакмице и неким другим. На неочекивано развиће целог нашег саобраћаја, који умножавањем додирних тачака и сфера у којима се укрштавају интереси, ствара небројне нове потстицаје и прилике за злочинство, који повећава потребе а не пружа у истој мери и средства за њихово

подмирење, који прождире снагу живаца, те вуче за собом у неурастенију као своју најкарактеристичнију последицу. На повећану злоупотребу алкохола, чије се разоравајуће дејство обично показује у догенерисању потомства. На религијозне, политичке и друштвене борбе, које потресају Царство од његовог постанка. На уздрманост религијозних и моралних застарелих појмова баш у оним круговима, који за злочинство дају најјачи континент, уздрманост која не може да одржи равнотежу утицај школе, пошто се ова труди само да образује разум ученика а занемарује јачање карактера ни најбољи заводи за народно образовање, па ни војска пошто она остаје затворена баш онима, којима је даље образовање највише потребно: слабима духом и телом и онима, који су себе прераним чињењем тешких злочина учинили недостојним да носе краљев капут.

Све ове и безброј других промена у нашем друштвеном животу морале су безусловно донети за собом и јако повећање криминалитета. Међу овим факторима који повећавају криминалитет налазе се такви, који као прошла факта припадају историји и која ми не можемо мењати баш кад би смо их и хтели мењати. Међу њима налазе се и друга, која ми као појаве нераздвојне од веће културе нећемо да мењамо, ако би смо их и могли мењати, онако као што нам не пада на ум да несрећне случајеве на жељезници спречавамо ограничењем жељезничког саобраћаја. Али има међу њима и других које можемо изменити и које према томе треба да мењамо.

У ову последњу групу спадају оба фактора која би хтео, и ако само кратко, нарочито истаћи.

Зависност криминалитета од *економског стања* једног народа јесте једна поодавно позната и неоспорна истина. У опште је познато, да неповољно економско стање, ако оно неко време потраје има за последицу растење злочинства у опште, нарочито дела против имовине а овде у првој линији крађе, опадање женидаба и удаја и брачних порођаја, веће умирање деце, растење самоубиства, опадање средњег доба живота и читаву поворку других опасних појава. Тачније посматрање показало би да утицај економског стања на криминалитет још много даље досеже и да је од значаја и у областима у којима га човек у опште и не очекује. Тако географска подела криминалитета у свакој земљи зависи од економ-

ског стања појединих делова њених: карактеристична је за то широка мрачна пруга, која на картама, на којима је немачки криминалитет картографски представљен обухвата цео исток пруске монархије од границе па дубоко унутра. Тако се објашњава јако годишње растење деликата против имовине у децембру, јануару и фебруару тиме што тада услед зимских ладноћа има мање прилике за зараду, а при том је још већа потреба за раном, оделом и грејањем но иначе. Тако се може мањи криминалитет жене према криминалитету човека поглавито тиме објаснити, што је жена знатно мање изложена суровој борби за економски опстанак него човек. Тако често помињан повољан положај Јевреја у криминално-статистичним таблицама, као и фрапантно велики број католика у њима налазе довољно објашњења у општем економском положају присталица разних религија и конфесија. И ми можемо помоћу бројева доказати да у једном округу и број младих осуђеника нарасте, ако се у њему за време од неколико година настани повећи број младих фабричних раденика.

Нејасност почиње тек онда, кад се покуша да се ближе одреди, шта ваља разумети под „неповољним економским положајем“. Он зацело нема ничега заједничког са богатством или сиромаштвом једне земље у опште. Али с тога нема он ничега заједничког ни са тако често потрзаним просечним цифрама, које би имале да покажу удео појединца у народном благостању или његов удео у потрошњи. „Просечан човек“ та персофиникација средње цифре, често је пута био кобан по статистику. Да се послужим једним са свим тривијалним прилером: Ако има А. 100.000 марака а В. ништа, онда је потпуно без вредности израчунавати да сваки од њих просечно има по 50.000 марака. Али и изоловано посматрање кретања, које показују наднице или цене најважнијих животних намирница није у стању да потпомогне упознавање економског положаја. Јер је јасно да растење наднице мора остати без утицаја ако вредност новцу пада, и да обратно падање цене животних намирница не показује никакву поправку економског положаја, ако у исто време и наднице падају.

„Економски положај“ чије повољно или неповољно стање долази у обзир данас у првом реду за развој криминалитета, то је општи положај радничке класе, њен положај не само у финансијском, већ и у телесном, душевном, наравственом и политичком погледу; неспособност за рад услед

старости, болести, инвалидства, немање рада па било сопственом кривицом или без кривице; наднице и време рада који не допуштају потпуно одржање снаге и у исто време и даље развиће индивидуе; прилике у погледу за становање, које поткопавају не само здравље чланова породице, већ тиме, што спавају заједно момци и девојке и што услед блиског заједничког живота одрасле деце како међусобно тако и са родитељима поткопавају и наравственост; прилике у погледу на рад, које тиме што уништавају фамилијарни живот уништавају у исто време најважнију подлогу целог нашег данашњег друштвеног уређења: ови и многобројне друге околности које овоме иду, образују по мом мишљењу најважнију групу фактора, који неповољно утичу на криминалитет. Тиме је у исти мах речено, да је мирна, али сигурна *социјална политика*, којој је циљ побољшање општег положаја радничке класе, представља у исто време и најбољу и најкориснију криминалну политику. А тиме је у исти мах наговештено, да поред онога што је законодавство Немачког Царства у овом правцу већ учинило још много више остаје нама да чинимо. Потпуно уклањање неповољних прилика, које су данас готово свуда а не само у великим варошима везане са начином становања радничке класе, показале се несумњиво као јаче средство за смањивање криминалитета, него велики број нових параграфа у кривичном законнику.

Од свих ових социјално-политичких мера лежи ми као криминалисти и у исто време, смем рећи, као човеку, највише једна на срцу: и с тим долазим на *прву* од двеју тачака, на које бих хтео нарочито да укажем. Ја ћу се кратко изразити. Кад отац преко дана ради у фабрици и ако је и мати економским положајем породице принуђена да тражи рада изван куће онда је неизбежна последица овог стања: *наравствена, душевна и телесна запуштеност њиховог подмлатка*. Овде законодавство може и мора да се умеша. И то не тек тада кад је дете већ постало злочинцем, него чим запрети опасност наравствене запуштености. Ако су родитељи без своје кривице спречени, да испуњавају дужност васпитања, онда држава мора ову дужност на себе узети. Познато је да у читавом низу појединих немачких држава постоје закони, којима је утврђено принудно образовање или, како ми данас кажемо, *образовање наравствено напуштене деце и младића под државним надзором*. У другим државама, тако нарочито у

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Пруској (закон од 13 марта 1878 године), принудно васпитање наступа на против тек онда кад су надзорне власти констатовале извршење какве кажњиве радње од стране детета. Да ово није довољно, било је одавна јасно свима познаваоцима прилика. Због тога бура негодовања прохуја кроз све немачке земље, кад пројекти за грађински законик Немачке Царевине, полазећи са тесногрудог, чисто романског гледишта, које познаје само *право* родитеља, али никакву *дужност* од стране њихове према деци, у уводном законуку (Einführungsgesetz) хтедоше ограничити обавезно васпитање на ове случајеве, у којима постоји кривица родитеља и изрично објавише за неважеће све законе појединих земаља, који су и тамо заштићавани наравствено напуштену децу, где нема никакве кривице родитеља. Том живом изразу, који је ово осећање нашло у свима круговима стручњака, има се захвалити што уводни законик у свом садањем облику чланом 135 оставља у сили досад издане савезне законе (Vindesgesetze).

Али тиме је до душе опасност од реакционарне ревизије наших правних прилика уклоњена, само мета којој треба тежити још ни из далека није постигнута. Она се на два начина може постићи; или путем земаљског законодавства оних држава, које још и данас познају само принудно образовање младих злочинаца, или путем једнообразног законодавства за Немачку Царевину. Ја не сумњам ни један тренутак о томе, да последње средство заслужује да буде претпостављено. Закон, који би се издао за Царевину може да узме себи за углед пруски закон од 1878 године нарочито у томе како он финансијско оптерећење, које наступа ширењем васпитања под државним надзором, преноси на државу и провинцијске савезе са јаким капиталима. Трошкови ће се у осталом обилно исплатити смањењем учињених злочина.

Код *друге тачке* моћи ћу бити још краћи. Ко из сопствених посматрања, било само као активан члан каквог друштва за старање о отпуштеним кривцима познаје последице наших казних завода, тај зна и то да је овде помоћ неопходно потребна. Цео наш данашњи систем кажњавања почива на казни лишења слободе. Не дајте се, господо, завести тиме, што наше статистичне таблице показују велики и све већи број осуда на новчану казну. Јер новчана казна која се не може наплатити преобраћа се у казну лишења

слободе по оном чудном правном начелу, које се налази у данашњем законодавству свих културних држава, да за дело, које богаташ изравња са неколико талира, сиромаш мора испаштати својим телом и, смем слободно додати својом душом. Али лишењем слободе истржемо ми осуђеног из његове породице и његовог занимања. Ми га у тамници, у којој у многобројним случајевима нема надзора и занимања, доводимо у непосредан додир са другим можда много пута раније кажњаваним индивидуама. И кад после неколико недеља, месеци или година поново изиђе у слободу, онда су породичне везе разлабављене, ако не и прекинуте; место, које он по своме занимању заузимао, попуњено је и при тражењу новог места налази отпуштени кривац затворена врата. Колико времена и новаца, каква се ризница човечије љубави и хришћанског стрпљења употребљава од наших друштава за старање да се декласирање, које је држава извршила својим казним правосуђем понова уништи и да се отпуштени опет uvede у друштво! Па ипак морамо, ако смо часни, признати, да су ови трудови у највише случајева без трајног успеха, да једном осуђени у највише случајева, како нас учи кривична статистика, поново учини какво кривично дело.

Преиначење нашег система казне: то је други захтев, који стручњак мора поставити државном законодавству. На који начин треба да се изврши ова измена, шта би на место данашњих наших уредаба морало доћи није моје да овде излажем. Већ с тога не, што се коначна реформа нашег већ одавна застарелог кривичног законика не може очекивати, још за неколико година. И ако је од стране меродавних кругова ова прерада стављења у изглед била, и ако су све до последњих месеца били потпуно заузети изменама у области нашег грађанског права, добили сад одрешене руке, да се лате новог, мање опсежнијег, али несразмерно важнијег посла, ипак ће још године протећи док се појмови толико пречисте, да се делу може приступити са надом за успех.

Другачије стоји ствар са мојим првим захтевом за један закон за Царевину о васпитању напуштене младежи под државним надзором. Овде су појмови пречишћени. Од како је Међународно Криминално Удружење објавило свој мотивисани законски предлог, сви су стручњаци пришли овом предлогу како у принципу тако и у најважнијим тачкама о увођењу у живот.

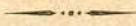
Овде се нашем захтеву, да законодавство треба да поступи брзо и енергично, не може изаћи на сусрет са омиљеним изговором да питање још није сазрело. Јер избавимо ли једном младеж од опасности наравствене запуштености, тада ће се, по свем човечјем предвиђању, број осуђених злочинаца уопште, али нарочито и број раније осуђиваних знатно смањити и с тим ће бити, бар делимице отклоњен и социјално-патолошки карактер криминалитета у Немачком Царству.

Ја сам исцрпео одређено ми време и морам завршити. Допустите ми, господо, да завршим са једним признањем.

Кад сам за предавање, које сам имао част пред вама да држим изабрао тему: „Злочинство као социјално-патолошка појава“, — био сам руковођен не само надом да за своја извођења задобијем ваше љубазно интересовање, већ шта више, и то у првом реду, даљом надом, која у овом тренутку живље стоји пред мојом душом, него пре једног сата: да ће ми испасти за руком да говорим не само вашем разуму него и вашем срцу; да ће ми испасти за руком, да из ваших редова, које испуњују представници свих редова, задобијем бар неког поборника за захтев, који ћемо ми неуморно управљати на законодавство Немачког Царства:

„Заштита за напуштену младеж наших радничких класа!“

Превео: Хр. А. Петровић.

Оцене и прикази

Нови пројекат закона за заштиту робних мустара у Бугарској — од Dr. Charles Gelbert-a.

У „Б. Т. В.“ изашао је интересантан чланак из пера Dr. Charles Gelbert-a о новом пројекту закона за заштиту робних мустара у Бугарској, који је недавно бугарска влада поднела *Собрању* на одобрење. Налазимо да нећемо погрешити, ако овде репродукујемо тај његов чланак. Он пише:

„Човечје несавршенство доноси само собом, да „v закони вазда подложни трајним изменама и допунама. Докле су римски закони захваљујући мајсторском раду римских правника и практичном схватању Римљана стајали у хармонији са њиховим животом, економним и моралним потребама, па за толике векове остали употребљиви и данас важе као углед за судије, као основица правничког образовања, — дотле модерном законодавству не достаје вештине у формуловању и апстракцији, у збијености правних нормама, и тако долази, да ми из године у годину морамо да мењамо законе и стварамо нове, који би најкорисније послужили.

Нови законски пројекат о заштити робних мустара, у Бугарској, који мислим, да прикажем, представља аброгацију закона о заштити жигова од 15. децембра 1892. са новелом од 20. децембра 1893. Сад се иде даље у заштити занатске својине и имаће јака утицаја на трговачку као и на потрошачку публику.

Бугарско законодавство односно ауторског права на дела из литературе и уметности (сликарске, скулпторске и музичке) врло је сиромашно. Бугарска нема закона који би правно заштитио на пр. име каквих повина или књиге, прештампавање туђих дела, пресликавање; Бугарска нема никаква закона о заштити робних мустара и право проналазача у Бугарској је данас без икакве заштите. До душе потреба и оваких закона не осећа се јако, јер млада Бугарска није дала до данас никаквог проналазача, али с погледом на друге државе Бугарска чешће има правне колизије са државама, које такве законе имају.

Закон о заштити жигова као што је познато има за циљ да производе и робу каквог предузећа који су намењени трговачком саобраћају од сваког другог предузећа разликује

и ствара право са негативним садржајем, пошто подузетнику под извесним условима ујемчава право, кога он само може имати за употребу једног жига (§ 28.).

По бугарском законнику за заштиту жигова од 15. децембра 1892. голе цифре и слова нису могли бити робни знаци, што је дало повода многим жалбама, нови пројекат садржи и ту одредбу, да се и слова као и цифре могу употребити за знаке.

Важна је новина, да регистровање робних знакова у будуће врши министарство трговине, а не министовство финансија као до сада (§ 8).

Ако је онај, који тражи заштиту робне мустре *странац* и живи стално ван Бугарске, дужан је да дâ писмену изјаву у случају каква споја око његове мустре да пристаје на надлежност бугарских судова (§ 16. al. 2.) Ја налазим да је то питање о компетенцији непотребно, јер се само по себи разуме, да је компетентан онај суд, који је жиг или мустру регистровао, дакле бугарски.

Таксе у пројекту за регистровање, поновно регистровање и десију робног жига срањене са таксама у другим државама, чине ми се врло велике. У Немачкој износи такса за регистровање 30 марака, у Аустрији само 5 форината. При томе не треба сметати с ума, да поред те таксе за регистровање има и других такса и трошкова, те ће регистровање бити веома скупо.

Тако на пр. стаје превод и потврда једног страног специјалног пуномоћства око 30 франака, превод и легализација осталих уверења, које пројекат прописује још 40 до 50 франака и на послетку хонорар адвокату за регистровање по тарифи најмање 50 франака, тако би регистровање једног робног жига стајало најмање 180 до 200 франака. То ће странце заплашити и резултат ће бити, да ће се регистровања знатно редуцирати, те ће и држава мање имати прихода.

У опште о самом пројекту може се рећи да је брижљиво и марљиво израђен и ако буде усвојен, у многоме ће припомоћи да и произвођач као и потрошач буде заштићен од злоупотреба занатских жигова и мустара. —L.

Белешке

Судске вести. — За председника првостепеног шабачког суда постављен је *Драгомир М. Јовановић*, председник ваљевског првостепеног суда, по писменој молби, а за председника ваљевског првостепеног суда *Лука Терзић*, судија лесковачког првостепеног суда.

Спор због мираза. — Олга Н. кћи Фердинанда Н. главног заступника извесне фабрике ликера, била се, још од пре неколико година, верила са једним трговцем, Белом Л., али се до сада није могла с њим венчати, пошто јој отац није хтео дати пристојан мираз, који је заручнику њеном био потребан ради набавке намештаја и покућанства. Олга Н., преко адвоката Дг. С. Ландау, тужила је свога оца виденском суду, тражећи, да јој се досули мираз у суми 20.000 круна, пошто њен отац, не само да има осигуран доходак као главни фабрични представник, већ је, не давно, наследио од своје мајке, једно имање у вредности од 60.000 круна. Суд је узео у званични поступак расправу овога спора, налазећи да је за то надлежан. Фердинанд Н., и ако је оспоравао умесност тужбе, подигнуте противу њега, односно противу његове имовине и изјављивао, да није дужан дати мираз својој кћери, — ипак је се најзад изјаснио: да је готов дати својој кћери 1000 круна на име мираза. Виденски суд донео је по овоме спору одлуку: да отац положи својој кћери 3000 круна на име мираза. Противу ове одлуке обе стране изјавиле су незадовољство Апелац. Суду, и то кћи: јер јој је сувише мало, — а отац: јер је сувише много одмерено било. Осим тога, отац је у своме незадовољству навео још и то, да је његова кћи католичке вере, а вереник мојсејеве, због чега је с погледом на § 64 грађ. зак. у опште искључено ступање у брак. Апелациони Суд доставио је Олги Н. ове наводе њенога оца, и она је изјавила: да ће иступити из католичке цркве и да је намерна да са својим вереником закључи *грађански брак*. У пркос ове изјаве бечки апелациони суд усвојио је наводе очеве и преиначио пресуду првостеп. суда у томе, што је тужитељку Олгу Н. *одбио од тражења мираза*.

Пресуда је основана на овим разлозима: што по § 64. грађ. зак. постоји брачна сметња — различност вероисповести, услед чега „недостаје једна најважнија поставка очеве дужности за давање мираза“. —

Противу ове ацелационе пресуде Др. Ландау, жалио се је касационом суду, наводећи, поред осталог, да се, по закону о *грађанском браку у нужди*, од 25. маја 1868 г. може закључити брак између поменутих вереника, чим вереница иступи из католичке вере и остане без икакве вероисповести. Уз жалбу на касациони суд приложена је и Олгина изјава о иступању из католичке цркве. — Касациони суд, усвојивши наводе изнесене у овој жалби, поништио је пресуду апелационог суда и наредио му да донесе другу, у којој ће сада мериторно одлучити о величини мираза. Разлози касац. суда гласе: „брачна сметња услед различности вере није неуклоњива, пошто Олга Н. може да напусти Хришћанску веру, као што је у изглед ставила и сада излазак из католичке цркве и извела“. У смислу примедба касац. суда, апелационог суда пресудно је: да Фердинанд Н. положи суму од 5000 круна на име мираза своје кћери Олге Н. — J.

Пештанска адвокатска комора. — Недавно је будимпештанска адвокатска комора имала своју конференцију под председништвом *д-р Емериха Сивака*. Том приликом секретар коморе *д-р Јосиф Пап* прочитао је извештај и реферисао о питањима која се тичу коморе. На прво место истакао је, да би се успешно савладали велики задаци који чекају на своје решење, потребно је, да се *аутономија коморе* што више распростре а с друге стране да додир чланова коморе и одбора буде што тешњи. Да би се тај циљ остварио одбор је одлучио, да од нове 1904 године почне издавати званичан орган коморе под насловом „Ügyvedi kamarai közlöny“ под уредништвом Паповим. — У исти мах саопштио је, да се комора жалила министарству правде на председнике судова који прекоредно одређују браниоце масе: Министар је одговорио да је вољан да уреди то питање и с тога ће наименовати одбор од председника судова, на коме ће узети учешћа и делегати адвокатске коморе. — У току године пештанска адвокатска комора имала је 13 одборских седница, 15 седница дисциплинарног одбора и 34 јавних седница са предавањима, дискусијама и т. д. — На крају конференције прочитао је *д-р Аладар Халас* своје предавање о улози адвоката на пољу заштите занатске својине. Дискусија том приликом поведена, наставиће се на идућој седници.

Појам права о лову. — Пре кратког времена у пленарној седници *бечког јуристичког друштва* држао је јавно преда-

вање др. Хајнрих Фон Хертл пред многобројним аудиторирјумом о основном појму права о лову. Бацивши кратак поглед на правну литературу о лову у Аустрији и Немачкој предавач је за тим прешао на питање о појму и садржају права о л ву и дошао је до резултата, да се под ловачким правом у субјективном смислу разуме само право да неко може искључиво да лови на једном одређеном комплексу земљишта. Полазећи са тог основног погледа, предавач је нападао и оштро критиковао теорију која данас влада, да је ловачко право самостално *реално право* и покушао да докаже, да је т. зв. ловачко право само једна врста вршења права својине на својој имовини и земљишту, као што је и право сече шуме, обрађивања своје њиве итд. и да лов може само онда бити по садржини самостално стварно или облигаторно право, ако се вршење истог (лова) каквим правним послом неком *трећем* (не-сопственику земљишта) као право уступи. У модерним правним законима *ограничава* се обично вршење права лова сопственику земљишта из јавно-правних и национално-економних разлога, а тако исто ограничава се у опште право лова у *објективном смислу* не само приватно-правним већ и јавно-правним (полицијским) нормама. — Предавач је даље применио своју теорију на разна спорна питања ловачког права, нарочито на спорну тему о *штицању права* својине над дивљачи. На супрот теорији која влада о праву раније окупације предавач је навео, да закон својом забраном о присвајању мангуп-дивљачи не ствара никакво приватно право онога који има права на лов, већ само ограничава општу способност за лов онога који има права на лов. — Ловац, који нема права да лови (Wilderer, Blacoppier) на основу позитивних прописа не може мангуп-дивљач окупирати, дакле не може бити господар или сопственик дивљачи, која све докле остаје мангуп (без господара), докле је онај, коме не оскудева способност за окупацију, а то је *сопственик земљишта* одн. који има права на лов, не окупира. — На крају свога предавања др. Хертл додирнуо је и питање о *штети* проузрокованој од стране ловца или од дивљачи а са гледишта ове своје нове теорије у праву о лову. —L.

штедионице добили већу дивиденду; дакле већу корист, него што су је по чл. 33. зак. о акционар. друшт. добити могли (в чл. 100. т 1. и чл. 101., т. 5. ист. зак. и § 380. крив. зак.). Осем тога, фалсификовањем књига може се поништити и доказна вредност тих књига (гач. 2, § 254. крив. зак.) што ни Апелациони, ни прстепени суд ценили нису.“

„Противразлози Апелационога Суда могли би се применити донекле само у томе случају, кад би се дело оптуженога могло казнити по § 113. крив. зак., како је он законом о изменама и допунама кривичнога законика од 6. октобра 1899. год. измењен; али пошто је овај закон строжији од закона, под којим је дело учињено, то му у конкретном случају и нема места премени према § 11. крив. законика.“

25.

Није увреда у званичној дужности.

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 10. матра 1900. г. Бр. 2188

Оптужени је осуђен на новчану казну, за јавно исмевање званичног рада дотичног чиновника.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 24. фебруара 1900. Бр. 1581.

„Инкриминисани изрази наведени у пресудама оба Суда, не представљају ни опорочавање, ни исмевање државних уређења, ни исмевање законских наређења власти или појединих чиновника. Напротив они су управљени лично на помоћника начелства округа пожаревачког, и то у писаном акту, управљеном на г. Министра Унутрашњих Дела, и по природи својој такве су врсте, да се ни у ком случају не могу узети као вређајући у смислу начела о увреди из одредбе § 213. крив. законика који гласи: да се казни само оно „што се по ошшем мњењу и по нравима народа као безчашће и грдња, у ошште по стању лица као увреда части појављује“. У даном случају, нема дакле места примени ни једне одредбе кривичног законика.

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 3. марта 1900 Бр. 1008:

„У одбрани од 6. новембра прошле год. Бр. 19628.,
Кривично правосуђе

оптужени г. Јовановић признаје, да се инкриминисане речи *могу узети као неучтиво писање*, и мисли да их треба оценити дисциплинским путем.“

„По судској анализи у пресудама, такво писање о ствари, која се расправља по закону, није дисциплинске него чисто криминалне природе, као недозвољено дело исмевања званичног рада, са врло провидном намером омаловажавања. Зато је то дело и подведено под одредбу § 103. каз законика.“

„Карактерни знаци дела, довољно су обелодањени каквоћом употребљених речи. Пошто је оптужени самој званичној радњи придао епитет „напокаог решења“, дозволио је себи слободу, да се непосредно адресује на доносиоца решења неодмереним изразима богате-лисања „е мој г. помоћниче, не иде песма на тај глас“, додајући да је ударио *кривим пуџем* свога претходника; дакле речима, које по тону и каквоћи нису од употребе ни у обичним озбиљним односима, а најмање у званичним представкама једног правозаступника.“

„Побуде примедба Касационог Суда, потичу из неоправдане поставке о истоветности услова за констатовање званичне и приватне увреде; а *међушим је и сувише увиђавна разлика између аукшоришешта власти или закона с једне, и приватне части с друге стране*. Док се код потоњих, за постојање кривице тражи доказ *о бешчаићу или грдњи*, код првих је довољна за осуду у смислу §§ 103. и 104. каз. законика *свака неуристојности* била она ма у ком облику.

„Овде има те непристојности, као што је показано, у исмевању или омаловажавању званичне радње употребљеним неодмереним изразима; и зато је оптуженик крив.“

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 10. марта 1900. Бр. 2188. одржане су примедбе одељења.

26.

Квалификација дела, по представци незаклетог тужиоца.

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 19. фебруара 1900. Бр. 1674

Примедбе Касационог Суда / одељења од 26. јануара 1900 Бр. 738.

„Апелациони Суд погрешно је, као и првосте-

пени суд, што квалификујући дело као покушај хотимичног убиства с *предумишљајем*, није дао у својој пресуди разлога откуда изводи предумишљај оптужених а то је с погледом на §§ 240. и 5. крив. суд. поступка дужан био учинити.“

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 17. фебруара 1900. Бр. 729.

„Апелациони је Суд задржао квалификацију извршеног дела по првостепеној пресуди, примивши *прећушно* разлоге пресуде „*да постоји покушај са предумишљајем (§ 155. у вези са §§ 41. и 44. казн. законика) према наводу попрећеног, лекарској сведоци и осталим ислеђеним околностима*“. Ово је учинио Апелациони Суд на разлогу прве тачке § 230 крив. суд. поступка, пошто је у недостатку других доказа, за каквоћу дела меродавно и само казивање приватног тужиоца, *ма било и без заклетве, као што је овде случај*; јер она зависи од оцене суда, уз остале дослеђене околности (§ 115. у вези са 230. крив. суд. поступка). То казивање његово остаје као важећи доказ према обојици, и то према Станоју зато, што је његове наводе о постојању нужне обране, огласио првостепени суд за неважне; а према Сими, зато што је у опште одрицао учесништво у делу, скидајући са себе сваку кривицу, дакле није ни наводио да постоји другојаче дело.“

„Усвајање осталих разлога првостепене пресуде, *који се не ремеше*, није по досадањем узусу никад вршено нарочитим понављањем у пресуду Апелационог Суда, него се само у опште нотира, *да се у осталом одобрава првостепена пресуда и по кривичној и по грађанској частии*. Тако је учињено и у овој прилици.“

Одлуком Опште Седнице Касацноног Суда од 19. фебруара 1900. Бр. 1674. уважени су противразлози, и оснажена је пресуда Апелационог Суда.

27.

Дело телесне повреде казни се по последицама, без обзира на начин лечења

Одлука Опште Седнице Касацноног Суда од 10 марта 1900. Бр. 2158.

Примедбе Касацноног Суда I одељења од 26. фебруара 1900. Бр. 1687.

„Начин употребе лекова (с обзиром на њихов квалитет) од стране повређенога, као ни квалификација показане вештине лекарске, приликом лечења повређенога, не могу а и не смеју бити ни од каквог утицаја при квалификацији нанесених повреда, као тешких или лаких, јер се *ниједним излагањем*, правним и логичним, не може доћи до онаких разлога, на каквим је заснована од стране Апелационог Суда, одобрена пресуда првостепеног суда, изречена по овој кривици. Шта више одредбом § 177. казн. законика не условљава се у опште никакво лечење повређенога од стране лекара, или од кога другога, коме лечење у позив спада, већ се трајање болести у опште има да одреди у случајевима оскудице сваке лекарске помоћи, или лица, која су за то и позвана, — *према природном трајању процеса залечивања*. За то је Апелациони Суд погрешно, одобравајући пресуду првостепеног суда, те тиме усвојио разлоге у првостепеној пресуди: да се повреда нанета приватном тужиоцу Петру, не може узети за тешку, стога, што повређени није *одмах у иочешку правилно лечен*, и т. д.“

Проштивразлози Апелационог Суда I одељења од 2. марша 1900. Бр. 986.

„За одржање квалификације дела, у овом случају у облику *лаке повреде*, говоре податци који су правилно оцењени, по мери оптуженикова рада у извршеном преступу.“

„Повреда се десила 13. септембра 1892. године. На лекарском прегледу од 15. истог месеца изјављено је мњење, да се због своје компликације може да оцени је ли повреда лака или тешка, после 10 дана, и *нарочито је напоменуто да је иошребно лечење*. После тога рока, дакле 25. истог месеца, опет је са те неизвесности одгођен преглед кроз 20 дана, и напоменуто је, да је *једна рана јако запуштена због нелечења*. На последњем прегледу од 25. октобра 1892. године нађено је: *да се повређени после 25. септембра правилно лечио, те је и повреда брзо зарасла и ако је била јако запуштена*; и изјављено је прецизно стручно мњење: „да је повреда била *лаке при-*

роде са боловањем од 25 до 28 дана; али како одмах у почетку није правилно лечена, што је она постала тешке природе са боловањем од 35 дана.

„У оцени кривичне одговорности, важи као решива околност питање о каквоћи повреде по својству ране у времену дела. То је овде несумњиво доказано у корист оптуженика, лекарским мњењем које има карактер непоречног правног доказа (други став § 222. крив. суд. поступка). Лекар убедљиво тврди, да су остале извршене повреде по себи лаке природе, а једна од њих да је по времену оздрављења постала тешка, само са запуштености и неправилног лечења тужиочева. *Значи, да дуже боловање није дело опшужениково.*“

„Примену закона на делу онакво какво је, не искључује ни одредба § 177. каз. законика, на коју се Касациони Суд позива погрешно, изводећи из његове *опште* или *начелне* садржине, ограничење које се не може дозволити, јер би било у противности са принципом казнене одговорности по *заслузи*.“

„Да је законодавац имао намере, да у повредама тела усвоји начело одгорности *по крајњим последицама биле оне ма чије дело*, он би у томе био изречан, бар у оноликој мери, колико је то учињено одредбом § 154. а. каз. законика код случајева убиства.“

„Гледиште Апелационог Суда у овој ствари, има дакле извора у законској праведности коју налаже одредба § 2. каз. законика и § 5. кр. с. поступка, и која се потпуно подешава и са схватањем данашње криминалне науке. За уверење ваља прочитати на пр. коментар г. Ђ. Ценића (стр. 569.), чије извођење потпуно поклапа овај случај, као истоветан.“

Одлуком Опште Седнице Касационог Суда од 10. марта 1900. № 2158. одржале су у снази примедбе одељења, са следећом допуном разлога.

„Погрешно Апелациони Суд у својим противразлозима узима, да кривична одговорност оптуженога зависи од каквоће и својства ране *у времену извршења дела*, јер ова одговорност напротив зависи од *времена боловања повређенога* до потпуног оздрављења, а никако од момента извршења дела.“

„Начело, изречено у § 154. а. каз. законика има примене потпуно и на пропис § 177. каз. законика“.

„Најзад гледиште Апелационог Суда у овом питању не само да се не слаже са одредбама § 177. и 154. а. каз. законика, него је шта више противно, како данашњој науци тако и коментару г. Ценића, на које се Апелациони Суд позива. (В. коментар г. Ценића стр. 570, 566 и 533) где се изриком каже: „Само једна невештина лекара да лечи рањеника или доста занемарено надгледање повређенога од стране његове не иде ни у колико у ползу учинитеља.“

28.

Мотиви за постојање или измену кажњивог дела, морају бити у пресуди нарочито наговештени и оцењени.

Одлука Опште Седнице Касационог Суда од 11. марта 1900 Бр. 2298.

Свињче приватног тужиоца ишло за рабаџијама до планине Јелице, па га ту нестане. Сведоцима присутника, доказано је да га је оптужени присвојио, што он одриче. Тужен је *за дело крађе* по § 211. а. каз. законика; али пресудама првостепеног и Апелационог Суда буде осуђен на 25 дана затвора, *за дело утаје* по § 230. каз. законика.

Примедбе I одељења Касационог Суда од 26. фебруара 1900. Бр. 1668.

„Кад је у даном случају Љубомир оптужен за дело крађе стоке из §. 221. а. каз. законика, а првостепени суд узима противно да стоји дело утаје из § 230. истог законика, — онда Апелациони Суд одобравајући првостепену пресуду требао је да обележи карактерне знаке и једног и другог дела, а затим да да разлога: а) зашто се на радњи оптуженика не могу констатовати карактерни знаци крађе; и б) чиме се утврђује у овом делу постојање карактерних знакова утаје.“

Противразлози Апелационог Суда I одељења од 6. марта 1900. Бр. 1031.

„У првостепеној пресуди изнета квалификација дела, образложена је следећом мотивацијом:

Сведоцима заклетих сведока Тодора Стојано-

вића и Владимира Радојичића утврђено је, да је свињче тужиоца ишло само за њима до планине Јелице, и да га је ту нестало међу неким рабацијама, са којима је био и оптужени Љубомир; по чему овде стоји дело утаје у смислу § 220. истог законика, јер свињче није узето из туђег притежања“.

„Затим се у пресуди доказује кривица Љубомирова основима подозрења, који се примедбама не опровргавају.“

„Излагање горње мотивације о делу, показује у најмањој ситници начин његова извршења, а то је да је опт. Љубомир, *дошавши случајно до свињчета* (или како казнени закон вели, користећи се „случајним притежањем“), учинио кривицу из § 230. каз. законика, јер је свињче отерао, а одриче, да је то учинио.“

„Овим је довољно исцрпљена ствар о делу и доказима, и зато Апелациони Суд није имао разлога да првостепену пресуду ма у чему допуњује понављањем мотивације.“

Одлуком Ошше Седнице Касационог Суда од 11. марта 1900. Бр. 2898. одржане су у снази примедбе одељења; и зато је Апелациони Суд другом пресудом одржао првостепену пресуду, али са допуном следећих разлога:

„За постојање дела крађе у смислу § 220. каз. законика, тражи се да је туђа покретна ствар узета тајним или у опште недозвољеним начином *из туђег притежања, са напред утврђеном намером прошив-законог присвајања.* У даном случају тај услов оскудева, јер је ислеђењем доказано: да је свињче приватног тужиоца за рабацијама, међу којима је био и оптужени Љубомир, ишло само до планине Јелице, па га је ту нестало; а сведоцима у пресуди наведених сведока, утврђено је, да га је оптужени Љубомир присвојио, што он одриче. Пошто је дакле оптужени Љубомир овим начином дошао до свињчета случајно, или како законодавац вели „користећи се случајним притежањем,“ и бесправно га присвојио а то одриче, — учинио је дело утаје у смислу § 230. каз. законика, па се зато има и казнити са погледом на § 391. истог законика уз признату му олакшавну околност добро

владање. Дело крађе није оптужени извршио, јер није узео свињче из туђег притежања по утврђеном плану бесправног присвојења.“

29.

Евина слатка јабука.

Решење Касационог Суда од 13. Марта 1900. бр. 2460.

У причици под насловом „из Старог Завета“ (број 22 *Кривичног Гласника* од 1900. године), оптужени је шалјивим начином приказао библијску традицију о прогонству Адама и Еве из раја. Бога представља као обичног раздражљивог старца, који прве људе назива кујама и хуљама, и каје се што их је створио. „Боље је, вели Бог, да сам се требио од буха шест дана, него што сам прљао руке и стварао овакве неблагодарнике.“ А у дијалогу између Адама и Еве, износи писац „Евину слатку јабуку, као узрок узајамног греха. Адам криви Еву да га је она навела у погрешку „Све си ти крива.. цили-мили око мене док ме не натера да окусим.“ Ева кокетеријом ђаволасте жене, одбија прекор речима „Ако сам ти дала да окусиш, то није било тако страшно! Јабука је веома слатка; и нисам хтела да будем лукава, да ти не окусиш њену сласт. А који те андрак после напао — где си да си, ти све под јабуком, па румаш ли румаш.“

Првостепени је Суд узео да постоји свршено дело исмевања и хуљења Бога и вере, и осудио оптуженика на три месеца затвора, по првој тачци § 207 каз. законика.

Апелација нашла да постоји у најблажој форми *дело омаловажавања једног библијског предања, у покушају јер лист није расшурен*; и по горњој законској одредби, осудила је оптуженика на 10 дана затвора.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 13 Марта 1900 бр 2460. Инкриминисани изрази по свему представљају кривицу хуљења Бога и ништа друго; и зато је Апелациони суд погрешно узео да овде постоји дело омаловажавања библијског предања.“ „Неумесност такве оцене у толико је већа, што је Апелациони

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Суд оставио ван обзира, да се идентификовање појма о Богу, са библиским предањима у опште, не може ни у ком случају дозволити; јер истих предања има и такве врсте, да се сама за себе не могу ни у ком случају сматрати као елементи религије, дакле као светиње, па према томе да се у омаловажавању истих не може садржати ни једно кажњиво дело из крив. закона.“

Пресудом Апелационог Суда I одељења од 15 Марша 1900 Бр. 1241 усвојене су ове примедбе; дело је обележено као хуљење Бога у покушају, (прва тачка § 207 у вези са § 42 од 24 октобра 1870 године и са одредбом § 45 казненог законика); и оптужени је опет осуђен на 10 дана затвора.

Разлрзи Апелационе пресуде:

„Из употребљених израза, којима се библијски догађај „прогонство Адама и Еве из раја“, облачи у шаљиво рухо (травестира) и износи пред публику садржином, којој је предмет „Евина слатка јабука“, — види се јасно, да у смислу првог става § 207 казненог законика постоји дело хуљења Бога. Библија је саставни део верозакона, а Бог као творац света представља у њој највише суштаство, које се не сме употребљавати ни у шаљивим разговорима и сликама начином, који руши религијске осећаје људи, о његовом надземаљском бијћу. Зато је оптужени за извршено дело по наведеном закону и одговоран. Но како се из исљења види, да инкриминисани лист, у коме се налази састав, није растурен, дакле делу оскудева карактер јавности, и по томе лист није произвео жељене последице упознавања публике са садржином приче — то се има узети да је ово дело остало у покушају и као такво се и казни.“

Касациони Суд одобрио је ову пресуду.

30.

Хотимично убијство без предумишљаја а не смртна злостава.

Одлука опште Седнице Касационог Суда од 18. марта 1900. број 260⁵

Оптужени у сутон испред својих вратница баци се каменом на Илију, без икаква узрока, и размрска му главу, толико да је наскоро умро. Првостепени и

Апелациони Суд осуде га на 8. година робије, за дело злоставе са непредвиђеном смртном последицом.

Примедбе Касационог Суда I одељења од 4. марта 1900 Бр. 2166.

„Није утврђена намера, оптуженога да Илију злостави, него се напротив има узети, да га је ударио каменом у неодређеној намери (*dolus indeterminatus*); и по томе оптужени је кривично одговоран за оно дело, које је последица његове противправне радње, а то је *дело убиства.*“

Прошивразлози Апелационог Суда I одељења од 14. марта 1900. Бр. 1207.

„Дело убиства, под којим се у смислу § 154. каз. законика, подразумева губитак живота услед недозвољеног предузећа, *дакле и услед злоставе*, јавља се само у овим законским облицима:

1. као хотично убиство са предумишљајем (§ 155. каз. законика);

2. као хотично убиство без предумишљаја (§ 156. каз. законика).

Између оба, заузима средину хотично убиство родитеља или претка у правој линији, са истоветном казном, без обзира на постојање или одсуство предумишљаја (§ 157 каз. законика). То важи и за злочин из § 159. каз. законика, на име, кад когод изврши хотично убиство да уклони сметње кажњивог предузећа; или, по његову извршењу, да избегне кажњиве последице; јер и овде одсуство предумишљаја не ублажава казну.

3. као убиство из нехата (§ 158. каз. законика).

Овој категорији (под 1, 2. и 3.) кажњивих дела, уподобљава се по последицама, и

4. *смрт услед телесне злоставе*, са јачом или блажијом казном, по разликовању: *да ли је смрт могла бити предвиђена или не; и да ли је последица обичне намере или раздраженог стања* (§ § 160, 161 и 162. каз. законика.)“

„Појам нехатне кривице искључује намеру за убиство; као последица несмотрености, којој оскудева злочина воља.“

„Хотимично убиство, било *са или без предумишљаја*, претпоставља решеност за извршење *тога* дела,

и у оба случаја исказује злочину и јасно предвиђену намеру. Сва је разлика између њих у *моменту одлучности*.“

„То важи и за губитак живота *услед телесне злоставе* „кад се смрт као вероватна предвидети могла“ (тач 1. § 160 каз. законика); *јер и овде извршено дело обелодањује вољу са иштинском последицом — смршном злоставом, са или без предумишљаја.*“

„По изложеноме не може се дакле применити теорија „неодређене намере“ Касационих примедба, *на убиство из нехата* (§ 158. каз. законика), јер код оваквих кривица у опште неможе бити речи о злочиној намери; даље ни *на хошимично убиство са или без предумишљаја*; као ни *на злоставу са предвиђеном смршном последицом* (§ § 155, 156 и прва тачка § 160, каз. законика). У ова два последња случаја, извршено дело, обелодањује вољу или хотимичност, да дотично лице изгуби живот, дакле намера је делу тако рећи опипљиво изражена, а никако *неодређена.*“

„У глави XV. *о убиству у опште*, неодређену намеру претпоставља само случај, кад је смрт *непредвиђена* или *неочекивана последица* злоставе, о чему је реч у тач. 2. § 106. каз. законика; *и она се тада губи у самој квалификацији дела.*“

„Тако је, дакле, као губитак живота услед непредвиђености последица, квалификовано у пресудама и дело кривице оптуженог Марковића. Оцењеним доказима утврђено је, да се он вољно, без икаква узрока, хитнуо каменицом на убијеног Илију; погодио га два прста више десне обрве, чеону му кост размрскао, и тим поводом нанео му злоставу, услед које је умр'о. Тако је узето у пресудама стога разлога, *што није доказано да је смрт могла бити предвиђена.*“

„Кад Касациони Суд у примедбама налази, да овде постоји „дело убиства“ и то са „неодређеном намером,“ онда је природно очекивати, да изволи објаснити: из којих доказа изводи своју квалификацију дела, и по коме се закону оно казни. *Свако убиство, оглашено као злочин, у мери казнене одговорности мора имати извора ма у којој одредби казног законика.*“

Наведени разлози, дају следећи *изводни закључак*:

1. „код *нехашних убистава* искључена је свака реч о предвиђеној или непредвиђеној намери, јер се ту одговара само за несмотреност у раду.“

2. „код *свршених убистава* и код *смршне злоставе* кад се губитак живота могао да предвиди, докази о хотичности дела, искључују сами собом свако питање о предвиђеној или непредвиђеној намери.“

3. „код *покушаних убистава*, може доћи у оцену ово питање о неодређеној намери, као контроверза између судова, само онда, кад се по начину извршења по употребљеном средству, по месту повреде, не да извести са сигурношћу намера за убиство, него остане квалификација дела по последицама.“

4. „код *смршне злоставе*, где се губитак живота није могао да предвиди, као што је овај случај, покренуто питање о *одређеној или неодређеној намери*, губи се у самој квалификацији дела, и зато је само по себи беспредметно.“

„По изложеним основима у пресудама, судови су нашли да у овом случају постоји свршено дело губитка живота злоставом *са непредвиђеном смршном последицом*, и осудили оптуженога на одговарајућу казну. Са овог разлога по мњењу Апелационог Суда неумесно је свако питање о одређеној или неодређеној намери.“

Одлуком Ошће Седнице Касационог Суда од 18. марта 1900. Бр. 2605. одржане су у снази примедбе одељења, са следећом доцнуом разлога:

„Прво одељење Апелационог Суда, набрајајући у својим противр. злостима разне врсте убистава, увршћујући при том између осталих и злоставу из § 160. тач. 1. крив. зак., долази до једног закључка, који се не само по усвојеним принципима од стране нашег законодавства, већ ни једним мишљењем у правној литератури не даје бранити, (остављајући за сада на страну друге нетачности у противразлозима?). Тај је закључак I одељења Апелационог Суда овај: *убиство са неодређеном намером, по одредбама нашег крив. законика, не постоји*. Но ипак I одељење Апелационог Суда, без обзира на тај свој закључак, налази:

да се неодређена намера може да предпостави само у случају, кад је смрт непредвиђена или неочекивана последица злоставе, о чему је реч у тач. 2. § 160. крив. зак. Међу тим у ствари то тврђење ни у колико не може опстати. Јер *ништи је истина*, да се злостава *из шач. 1. § 160. може уврстиши у ред убиства из § 156. односно 155. ништи се може шврдиши да се неодређена намера да предпоставиши код радњи, где налази примену одредба § 160. шач. 2.* Већ напротив, неодређена намера може се констатовати *не само код убиства свију врста (сем нехашних), него се она може да појави и код многих других долазних кривица*, као на пр. код паљевине, родооскрвњења, браколомства, блуда са девојком испод 13. или 15. г. и т.д. Али се *dolus indeterminatus* не даје ни у ком случају констатовати код злоставе из § 160. крив. зак, где му пак Апелациони Суд једино место даје.“

„Кривична намера по усвојеним начелима у криминалној науци *саспоји се у правилном схватању забрањене прошивзаконе радње, која се намерава да изврши*. Према томе воља — примењена на радњу или *нерадњу* — која представља материјални елемент кривице, *јесте бишни услов кажњивости.*“

„Сама пак кривична намера (*dolus*) појављује се с обзиром на последице радње (и на остало нпр. начин вршења) у три облика: као *одређена намера (dolus determinatus)* као *неодрена намера (dolus indeterminatus)* и као *евеншуална намера (dolus eventualis)*.“

„Примени облика *одређене намере (dolus determinatus)* по науци има места код оних забрањених радњи, где се воља учиниоца тачно испољава у последицама његове радње т. ј. кад је учинилац хтео и предвидео једно прецизно зло, као последицу своје радње.“

„Облик *неодређене намере (dol. indeterminatus)* по науци има места код оних забрањених радњи, где се воља може испољити у разним последицама његове радње т. ј. кад је учинилац *предвиђао разне зле последице своје радње*, но исту врши без обзира на то, која ће од последица наступити. Овде учинилац само

претпоставља, замишља *могућност*, али не и *извесност резултата*, извесност какве штетне, одређено очекиване последице.“

„Намера је *евентуална* (*dolus eventualis*) и даје се констатовати код оних извршених радњи, где се јављају последице, које иду даље од воље учиниоачеве т. ј. кад је учинилац предвиђао и хтео извесно зло, а у исти мах и предвиђао, но не да је хтео, и наступање другог, акцептујући га као могући резултат његове радње, дакле као последицу, која иде ван до-машаја његова циља. Н. пр. паљевина зграда одређених за обитавање, па при паљевини изгору и становници зграда.“

„Представници старије школе и неки њихови следбеници конструишу још и друге облике *dolus-a*, као *dolus alternativus* и *dolus generalis*. Извесна школа криминалиста одбацује *dolus generalis*, *eventualis* и *alternativus*, па као трећи облик узима стицај *dolus determinatus-a* и *dolus indeterminatus-a*.“

„Воља за вршење кажњивих дела појављује се и у другом облику, по све супротном долусу, и то у облику *нехата* (*culpa*). Код *dolus-a* је воља за вршење дела *позитивна*, код *кулпе негашивна*. Ради правилнијег схватања овога треба имати на уму ово: нехатна радња може бити (исто као год и долозна), позитивна и негативна — вршење или пропуштање — али је тзв. кривични моменат увек *негашиван* т. ј. необраћање довољно пажње, не употребити довољно обазривости и т. д. Док је код *dolus-a* *воља* увек *позитивна*, па била радња позитивна или не (*delictum omnissimis* и *delictum commissionis*).“

„Према томе, *culpa* представља *ипак* изванредан однос учиниоца према резултату радње, код радње, где резултат, последица њена, није била сврха учиниоцу, али је ипак могао да њено наступање не изазове, а то је и требао да учини т. ј. није хтео а требао је да употреби своју вољу (изражену у радњи као дело), да отклони акт, ради ког се окривљује, или бар да спречи наступање последица своје радње. Према овоме, *culpa* није ни у ком случају *омашка* у мишљењу, већ *такотер*, *и ако је много мањој мери, кривична воља* (злочина воља).“

„После ових навода општа седница Касационог Суда прелази на расматрање оцене кажњивог дела, о коме је у даном случају реч.“

„Прво одељење Апелационог Суда тврди, да је оптужени, вољно, хотећи, ударио тако силно повређеног каменом, да му је „*чеону кост размскао*“, од које је повређени умро.“

„Ова радња оптуженога мора се сматрати као злонамерна (кажњива), јер је учинилац слободан и свестан своје противзаконе радње, извршио све карактерне знаке убиства §. 154. крив. зак.“

„Да ли је пак учинилац и хтео ову радњу да изврши или је она само била *неизбежна* последица за постигнуће другог циља — за кривичне одговорности сасвим је свеједно; другим речима, кад је учињено зло нужна, или бар обична последица *свесно и вољно (хотично) учињеног дела*, учинилац, који је свесно учинио дело такве природе, да је из њега морало проићи зло, које је учињено, мора се сматрати, као да је *не само предвидео, него и хтео* то зло. Његова се дакле радња мора сматрати као намерна и хотична, па се као таква има и казнити.“

„За то, кад је I одељење Апелационог Суда констатовало, да је оптужени *намерно* ударио повређенога по челу и чеону му кост размскао, да је услед тога удара, по лекарском мишљењу, морала наступити *смрт* повређенога као неминовна последица, онда тврђењу, да оптужени није *хтео* ту последицу, по све нема места. Јер *хтеши* извршити једну радњу, и то у таквој интензивности, где се даје констатовати по лекарском мишљењу као резултат *смрти повређенога*, значи у исто време хтети и последицу. Али, пошто таква и на тај начин извршена радња, у разним случајевима може имати и разне последице, које учинилац може да предвиди, као последице извршене радње са више или мање интензивности, т. ј. кад учинилац предвиђа разне последице своје радње, коју *хоће* да изврши, но исту врши без обзира, која ће последица да наступи, онда је таква радња без сумње извршена *са неодређеном намером* — *dolus interminatus*.“

„На тврђење I одељења Апелационог Суда, које

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

у противразлозима стоји написано, може се са научног и законског гледишта једино овакав одговор дати:

„Danti operam rei illicitae omnia imputantur, quae sequuntur praeter voluntatem eius, si eventus facillime praevideri potuerit.“

„Примени § 160. крив. зак. има места само код оних радња, где је намера извршиоца управљена једино на злоставу, па ма предвиђао или непредвиђао наступ смрти, само не сме ни у ком случају шу последицу учинилац и да акцентује, или смрт не сме да буде једина могућна, дакле неизбежна последица злоставе. Само акцептовање те последице оличава се опет у радњи, и онда се радња извршиоца подводи под одредбе § 155. односно 156. крив. зак.“

„Према овоме, примени одредбе § 160. крив. зак. има места само код оних радњи, где се позитивно може утврдити постојање облика *стицаја одређене намере и нехата* — culpa dolo determinata — т. ј. радња с одређеном намером управљена на злоставу, и необраћање довољно пажње ради отклањања извесних последица, — смрт злостављенога.“

„Да би I одељењу Апелационог Суда било ово јасније, напомиње се још и то, да се овим, као што се види, ни у колико не искључује и могућност смрти, као последица злоставе. Не. Смрт наступа и код извршене злоставе, само она не стоји, као последица, у односу *дејства* према радњи, као *узроку* ни у ком другом односу, већ у односу последице према радњи, извршене стицаја кулпе и dol. determinatus-a.“

„У објашњење облика culpa dolo determinata Општа Седница Касационог Суда неће се упуштати, јер претпоставља да је I одељење Апелационог Суда са појимањем тога облика на чисто.“

Ц Е Н А Л И С Т У :

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 динара годишње, и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је листу :

У Србији :

На годину 12 динара

Ван Србије :

На годину 12 фр. или круна.

Поједини бројеви стају 1 динар.

Лист излази једанпут месечно, и обухвата пет штампаних табака велике осмине.

Уредништво скреће пажњу читаоцима Бранича, да располаже извесним бројем комплета из ранијих година, и да ће их продавати по цену од 6 динара.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А